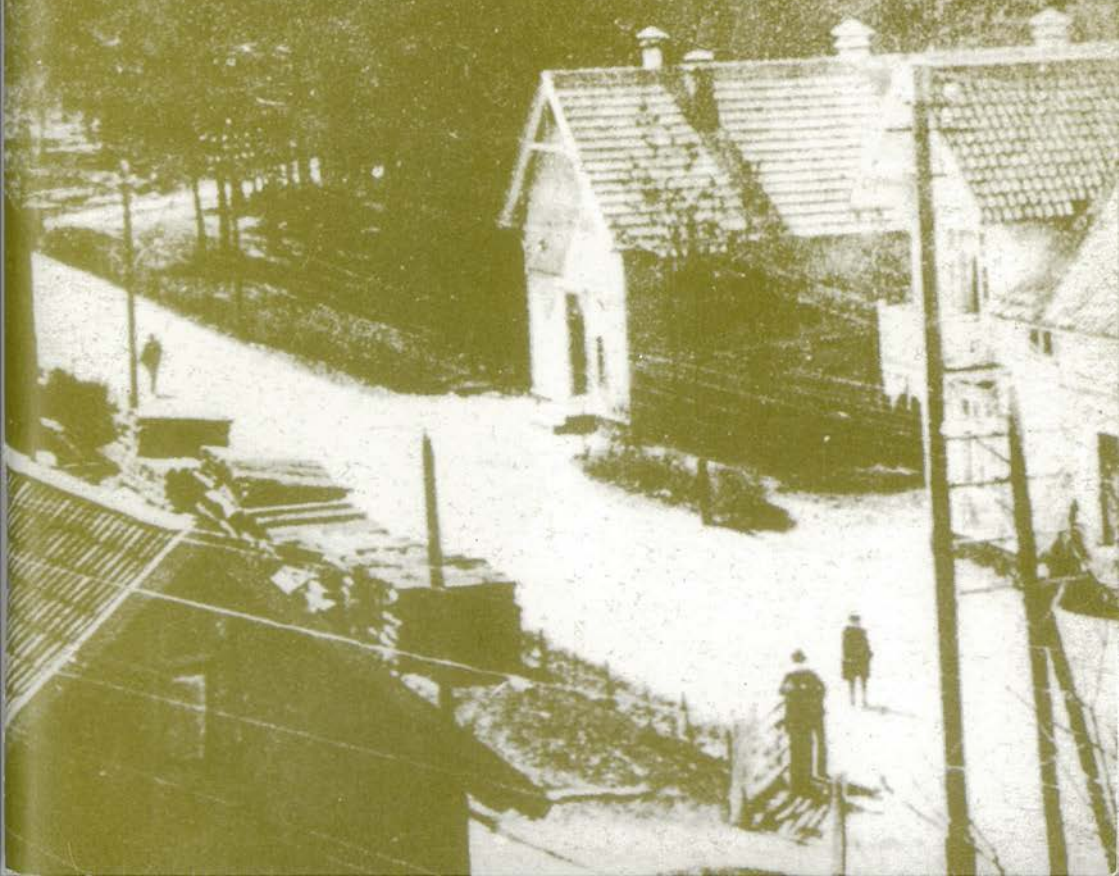

Vennesla Historielag

Årsskrift 2007

Vennesla Historielag

Vennesla Historielag er stiftet 1983 og har som formål:

- å arbeide for at alt av historisk interesse innen lagets virkeområde blir tatt vare på og vernet om.
- å vekke, øke og spre interesse for, og kunnskap om Sognets historie.
- å organisere og lede lokalhistorisk virksomhet.
- å arrangere møter, kurser, ekskursjoner.
- å foreta registreringer, innsamlinger av muntlig tradisjon, stedsnavn og annet av historisk interesse.
- å arbeide for at det blir gitt ut bygdebøker og også andre skrifter om Sognets historie.
- å arbeide for vern av fortidsminner og andre kulturminner.

For å nå målsettingen skal laget samarbeide med andre historielag og Agder Historielag.

Styret i 2007 består av:

Jørdis Hodenemyr – leder
Signe Rysstad – nestleder
Gerd Wiik Hansen – kasserer
Inger Einstabland – sekretær
Alf Melling – styremedlem
Arnulf Grønnvold – styremedlem
Kjell Guttorm Hansen – styremedlem
Kjetil Eikeland – styremedlem
Alf Hodnemyr – styremedlem (Hunsfos Historielag)
Randi Marie Kristiansen – varamedlem

Internettadresse:

<http://www.venneslahistorielag.no>

Forsidefoto:

Vikeland ca. 1920. Noen av "Kvite-brakkene" er bygd samt "Spisebrakka" kan sees. Bildet er utlånt av Tore Bjørnestad og er sannsynligvis et gammelt postkort.

Vennesla Historielag

Årsskrift 2007

Utgitt av
Vennesla Historielag
Desember 2007

Innhold:

Hus på Vigelands Brug	4
<i>Av Arne Krogstad</i>	
Da venndølene fikk elektrisk lys	20
<i>Av Olaf Ingebretsen</i>	
I Hunsfos Fabrikkers barndom – hvordan var det å bli syk?	40
<i>Av Egil Lie</i>	
For 50 år siden... Hunsfos Fabrikker 1957	48
<i>Av Alf Melling</i>	
Litt historie om Eikeland skole	60
<i>Inger-Marie Rønning Uleberg</i>	
En fortelling om “Milorg” gruppe 3 og 4 i Vennesla...	66
<i>Av Olav K Eivindson</i>	
Rødbrakkeidyllen	78
<i>Av Andor Renstrøm</i>	
Vennesla Historielag årsberetning	82
Hunsfos Historielag årsberetning	85

Forord

Det er ikke så lett å sette sammen et årsskrift der alt er like interessant for alle. Noen er først og fremst interessert i menneskene som levde i den fjerne og nære fortid, mens andre er kanskje mer interessert i næringsvirksomhet av forskjellig slag.

Vennesla har opp gjennom historien hatt en stor del av næringsvirksomheten knyttet til Otra. Etter norske forhold er Otra et ganske stort vassdrag, med til tider stor vannføring. Denne ble utnyttet på forskjellig vis. Tidligere var det i stor grad virksomhet knyttet til tømmer som var viktigst. Men fiske har nok også betydd noe.

Fra slutten av 1800-tallet var det et annet aspekt som fikk større og større betydning, nemlig det å utnytte energien i det strømmende vannet. De større og mindre fossefallene og høydeforskjellene i nedre del av Otra ga store muligheter da elektrisiteten som energiform for alvor gjorde sitt inntog.

For Vennesla fikk elektrisiteten særlig stor betydning. Den ga grunnlag for industriutbyggingen og gjorde Vennesla til en av de store industrikommunene i Agder.

Der det er industri vil det også bo mange mennesker. Vennesla virket som en magnet på mennesker som trengte et levebrød som de ofte ikke fant der de var født og vokste opp. Mennesker fra mange kanter av landet flyttet hit, og også fra utlandet, som for eksempel Sverige, Danmark og Tyskland.

Alle disse menneskene trengte også boliger, helsetjenester, skoler og annen infrastruktur, som blant annet elektrisitet!

Dette årsskriftet handler mye om dette. Men det er også en beretning av en som satt i fangenskap i Tyskland under siste verdenskrig.

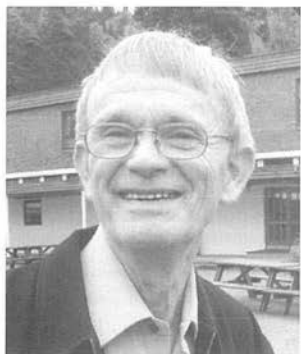
Vi håper leserne vil synes innholdet er interessant, og vil sette pris på alt arbeidet som forfatterne har bidratt med. Uten dem hadde dette årsskriftet ikke vært mulig.

Vennesla historielag vil til slutt også takke annonsører og Vennesla Kommune som har bidratt økonomisk til utgivelsen av Årsskriftet.

Andreas Hansen

Hus på Vigelands Brug

Av Arne Krogstad

Arne Krogstad (f. 04.05.1932) er fra Froland i Aust-Agder. Han var rektor ved Vennesla ungdomsskole fra starten i 1965 og fram til 2002. Krogstad var med i styret for Vennesla Historielag 1983-2002. Han var også leder av Stiftelsen Vigeland Hovedgård fra starten i 1982 og fram til 2002. Krogstad var redaktør av jubileumsboka "Grunnskolen i Vennesla" som kom ut i 1989. I 1993 gav han, sammen med tre lærerkollegaer, ut "Vennesla Hæran", ei lesebok for grunnskolen. I 1999 hadde han ferdig historien om Vigelands Brug. Den heter: "Vigeland i Vennesla. Bruket – bedriften – gården". I 2001 laget han boka "Humør og samhold slik det var i verkstedet hos Reber i Vennesla". Da Vennesla ungdomsskole fylt 40 år i 2005, gav han ut "Historien om Vennesla ungdomsskole".

Krogstad var leder og kasserer i Stiftelsen Liberty i mange år. Liberty som opprinnelig var ei fiskeskøyte, ble restaurert av arbeidsledig ungdom 1983-1987. Den er i dag skoleskip for ungdom i Vennesla.

Krogstad fikk kommunens kulturpris i 1993.

På Vigelands Brug har det vært sammenhengende industrivirksomhet fra omkring år 1600. Helt fram til for få år siden måtte bedriften skaffe sine folk et sted å bo hvis virksomheten skulle holdes i gang. Det har gjort at Vigeland gjennom årene har hatt en stor boligmasse. På det meste hadde A/S Vigelands Brug 70 leiligheter som skulle vedlikeholdes. Det krevde eget verksted med både snekkere, maler og blikkenslager. I dag er de fleste hus og leiligheter enten revet eller solgt. Jeg skal i det følgende ta fram en del av den boligmassen Vigeland har vært eier av.

Fra begynnelsen av 1600-tallet ble det drevet sagbruksvirksomhet på Vigeland. Denne virksomheten økte år for år og antall sager kom etter hvert opp i ni. Produksjonsveksten skapte behov for stadig mer arbeidskraft. Med den tids mangel på kommunikasjonsmidler, var det nødvendig at arbeidsfolka bodde i nærheten av bruket. Men det forutsatte at de hadde hus å bo i. Det ordnet eierne av Vigelandssagene ved å la sagbruksarbeiderne få bygge seg små hus med jordparseller til. På den måten ble det mange husmannsplasser under Vigeland. Husene var små og enkle. I dag er det ikke mange av de opprinnelige 30 husmannsplassene tilbake. Av de som ennå eksisterer mer eller mindre ombygget eller revet og bygget opp igjen, kan nevnes: Harket, Dalen, Eigebakken, Svanste, Foss, Monskod og Midlødi.

***Harket.** Harket er Husmannsplass fra 1818. I dag er det Martin og Siri Harket som eier huset og bor der.*

***Dalen.** Dalen ligger innerst i Vigelandsdalen. I 1927 ble de gamle husene i Dalen revet og nye ble bygd.*

***Eigebakken.** Eigebakken ligger oppe i bakken på østsiden av jernbanen vis-a-vis Lunden.*

***Svanste.** Svanste var husmannsplass fra 1840. Omkring 1930 ble det meste av de gamle husene revet og ombygd. I dag er det rektor Thorkild Haus som eier huset og bor der.*

***Foss.** Huset på Foss er et av de eldste hus i Vennesla, kanskje fra omkring 1750. I 1887 kjøpte Severin Endresen plassen. I 1890 måtte han selge til eieren av Vigelands Brug, Marcus Wild, fordi Wild ønsket å overta lakseretten. Hvis ikke, hadde Severin mista jobben på Vigeland. I 1949 fikk André Tambini, svigersønnen til Severin, kjøpt Foss. Datter til Andre, Sylvi Tambini Berntsen, eier huset i dag.*

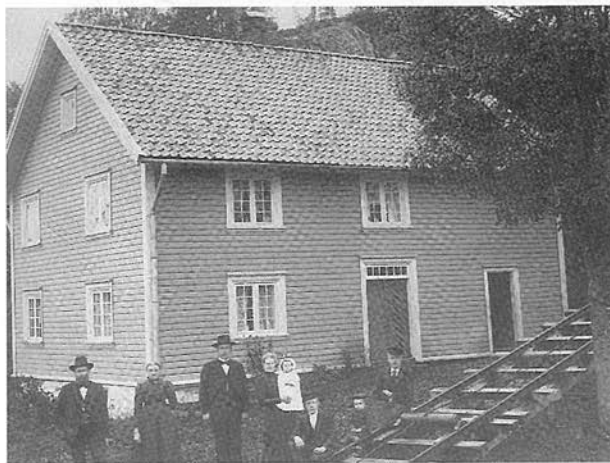

***Monskod.** Monskod ligger bak Vigelands Brugs velferdsbygg. Der bodde omkring år 1900 møllermester Gustav Eriksen med familie. Den gang hadde Vigelands Brug mølle nede ved elva. I dag er Monskod funksjonærbolig.*

Midlødi

Husmannsplass fra ca. 1790. Navnet stammer fra Sveits. Hjembyen hvor Wild-familien kom fra heter Midlødi. Oddleiv Frigstad overtok stedet etter sine foreldre, Han døde i 1991. Da ble huset solgt.

T.v.: Peder Mørch bygde flere hus. Ett av dem var Slyngestad som hadde to etasjer. Det ble revet i 1986. På bildet som ble tatt i 1910, ser vi fra venstre: Nils Rasmussen, formann på sagbruket ved Vigelands Brug, Ragnhild Rasmussen, Johan Rasmussen, Betsy Rasmussen med Hilda på armen, to sønner til Johan og Betsy og Anton Nilsen.

I 1776 kjøpte den mektige forretningsmannen Peder Mørch fra Kristiansand, Vigelands Brug. Han moderniserte sagbruket og bygde jernverk. Det fikk bare noen få års levetid.

Vigeland Hovedgård. Vigeland Hovedgård ble bygd av Caspar Wild i 1847. I sine grunntrekk er Vigeland Hovedgård en enkel empirebygning. Huset er en av de aller første bygningene hvor en finner sveitserstil. Det er i takutformingen sveitserstilen kommer fram.

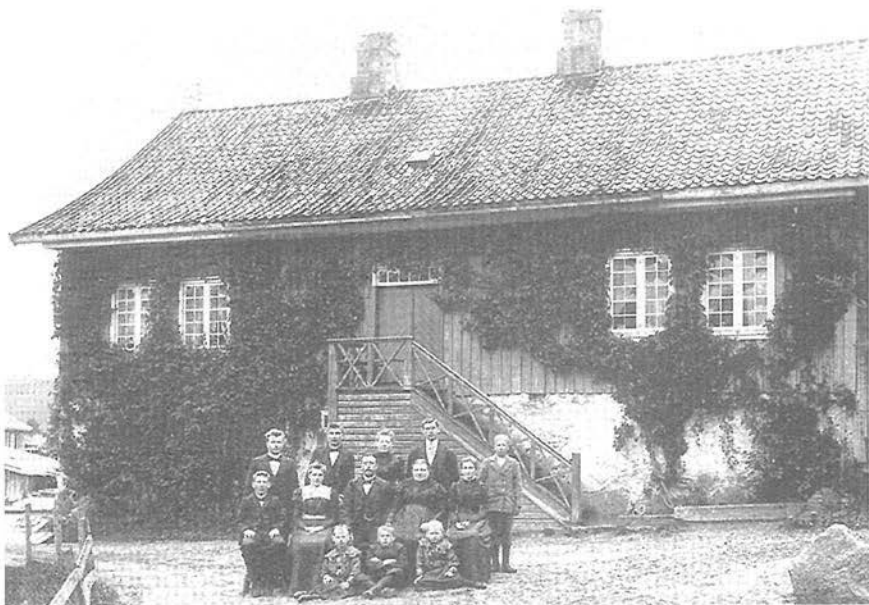
Vigeland omkring 1820

På samme grunnmur som ovenstående bygning ble satt opp, sto det opprinnelig et annet hus. Det ble bygd av Peder Mørch som eide Vigeland fra 1776. På et gammelt maleri fra 1820, kan vi få et inntrykk av bygningene på Vigeland på den tiden. Midt på bildet ser vi Balchehagen der Peder Mørch's forvalter, Hans Balchen, bodde. Legg merke til prammen med laksefiskerne!

Flere hus på Vigeland

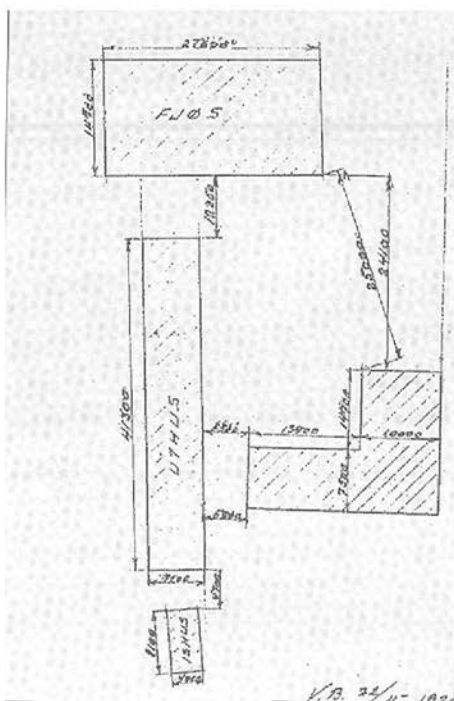
I skoleloven av 1827 heter det at verk eller bruk som har minst 30 arbeidere, skal ha fast skole som brukseieren skal bekoste. Så også på Vigeland. Men fram til 1878 hadde eierne av Vigeland en ordning med kommunen slik av Vigelandsbarna kunne gå på Kvarstein skole. Men i 1878 ble det en konflikt mellom Marcus Wild, som da eide Vigeland, og kommunen om størrelsen på skoleskatten. Det endte med at Wild måtte sette i gang egen bruksskole i forvalterboligen nede ved sagbruket. Ommund Horrisland, som hadde hatt skole fire år på Kvarstein, ble tilsatt som lærer. Han ble også forretningsfører på Vigelands Brug.

I denne bygningen holdt Vigelands Brugsskole til fra 1878 til 1895. Da ble det bygd ny skole på Vigelandsmoen. Skolen ble opprinnelig bygd som forpakterbolig til Caspar Barth i 1850. Den ble revet da aluminiumsfabrikken skulle bygges i 1907. Bildet er fra ca. 1895 og viser læreren, Ommund Horrisland med hustru Sophie Marie, født Simonsen og deres 11 barn. Horrisland var lærer på Vigelands Brugsskole fra skolen startet opp i 1878 og til han gikk av i 1921, 72 år gammel. Han var også forretningsfører på Vigelands Brug.

Velferdsbygget. Dette var skolebygningen for Vigelands Brugsskole fra 1895 til 1952. Den ble utvidet i 1924 med gymnastikksal og sløydlokale i kjelleren. I 1955 ble bygningen ombygd til velferdslokale.

*Uthusbygningene. Skisse av Vigeland
Hovedgård fra 1920.*

Vigeland Hovedgård hadde og har fremdeles tre uthusbygninger. Det er fjøset, ishuset og midtbygningen. Midtbygningen var opprinnelig et svært materialskur som var 41 meter langt. Det ble brukt til vognskjul, vedskjul og do. I 2. etasje tresket de korn. Der var også to hybler. Den store bygningen med det mektige takutspringet forfalt etter hvert. Vigelands Brug ønsket det bort slik at det kunne kjøres med store biler gjennom gården. Likedan måtte tuntreet bort. I 1971 ble alt dette gjennomført.

Vigeland Hovedgård før forfallet. Da var gården et flott sted. Tuntreet var stort og mektig. Ved innvielsesfesten etter restaureringen i 1991, var Ruth Fisher, sønnedatter til John Clarke Hawkshaw, en av gjestene. Hun plantet da et nytt tuntre til minne om sin bestefar. Under t.h.: Ruth Fisher planter nytt tuntre

Ishuset. Her ble isblokker som ble skåret om vinteren, oppbevart i sagflis til sommeren. Da ble de brukt i isskapet på kjøkkenet for å holde maten kald. Isskapet er fremdeles bevart.

Vigeland Hovedgård etter forfallet. Tuntreet er hugget ned og materialhuset falleferdig. Det ble revet i 1971. Senere ble det bygd et mindre materialhus der. Der var det glassblåseri noen år:

Uthuset var svært forfallent da restaureringsarbeidet startet opp.

Etter iherdig innsats av mange, kunne uthuset tas i bruk i 1995. Der er restaurant i første etasje, stort forsamlingslokale på låven og keramikkverksted i kjelleren.

Vigeland's Brugs bygging av kraftstasjon og aluminiumsfabrikk krever mange bolighus

Da Vigeland's Brug på begynnelsen av 1900-tallet bygde kraftstasjon og aluminiumsfabrikk, fikk bedriften behov for mange tilsatte. Alle disse måtte ha et sted å bo. I løpet av de nærmeste år ble det stor boligbygging på Vigeland.

Grønvold

Da Hawkshaw kjøpte Vigeland i 1896, fikk han en forpakter som hette Andreas Grønvold. Grønvold bodde på plassen på Vigelandsmoen som lå mellom lagerbua og kontorbygningen. Huset ble revet i 1900 og ny forpakterbolig ble bygd like sør for Vigeland Hovedgård. Huset kalles fremdeles Grønvold. I dag leier Otra Laxefiskelag huset. De bruker det i forbindelse med laksefisket i Otra.

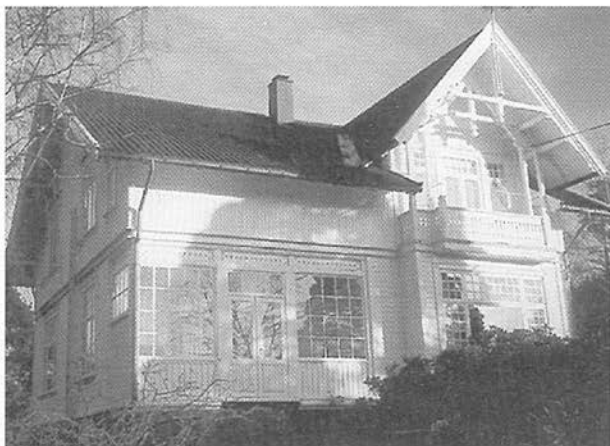

Allerede i 1896, da John Clarke Hawkshaw kjøpte Vigeland, bygde han bestyrerbolig til den nytilsatte bestyrer Peder Mørch. Huset ligger den dag i dag på Vigelandsmoen. Da Olaf Wigstøl ble direktør i 1995, ønsket han å rive huset. Vennesla kommunestyret samtykket i riving. Heldigvis ble huset fredet i siste liten.

Funksjonærboliger.

Bildene viser tre av funksjonærboligene som ble bygd i forb. med den nye aluminiumsfabrikken i 1907. I huset øverst til høyre bodde driftsingeniør Sverre B. Steen fram til 1929. Da ble han direktør på Falconbridge.

Fra 1929 og til 1959 var det bolig for Jacob P. Solheim. Ingeniør Gunnar Holst bodde i huset fra 1959 fram til 1964 og Fridtjof Skaug fra 1965 til 1967. I funksjonærboligen lengst til venstre bodde ingeniør Gjeruldsen fram til 1961. Deretter Fridtjof Skaug fra 1962 til 1965. I den andre funksjonærboligen bodde Gunnar Holst i flere år fram til 1959. Boligene ble solgt til Norsk Wallboard i 1967 for kr. 375.000.

Furuly Huset ble bygd til ingeniør Ernst Jenny i 1908. Huset fikk typisk sveitserstil. Denne stilen ble ødelagt da huset ble ombygd i 1961. Direktør Kaare M. Engenes bodde i Furuly fra 1961 og nesten helt fram til han ble pensjonist i 1986. Olaf Wigstøl bodde i huset den første vinteren han var direktør på Vigeland. I 1996 ble huset solgt til Vidar Fevik.

Et interessant bilde fra Vigeland omkring 1910. Midt på bildet ser vi Vigelands Brugs kontorbygning. I bakgrunnen den gamle husmannsplassen Monskod. Lenger framme lærerboligen som ble bygd i 1907. Skolen ble bygd i 1895. Utvidet 1924. Bygningen foran kontorbygningen var støperi hvor de støpte aluminiumsblokker.

I 1910 var kontorbygningen en vakker bygning. Men da Kaare Engenes ble direktør i 1961, ble bygningen helt ombygd slik vi ser på dette bilde. I 2003 flyttet Vigeland administrasjonen ned i selve fabrikkområdet. Kontorbygningen ble da leidd bort til Vennesla Entreprenør-forretning.

Rødbyen

Vigelands Brug trengte stadig flere boliger til sine tilsatte. I 1908 begynte byggingen av Rødbyen. Det ble trivelige rødmalte to-mannsboliger på østsiden av jernbanelinjen. Det ble stor rift etter boligene. Fram til 1914 ble det bygd 10 av disse boligene. Alle står der fremdeles bortsett fra en som brant ned. Rødbyen har særpreg og er blitt en viktig del av bygdas historie. At husene er små og samtidig bygd i sveitserstil, gjør området uvanlig arkitektonisk. Disse husene, som utgjør et kulturhistorisk innslag i bygda, ble i 1987 bedømt som antikvarisk viktige og regulert som verneverdige. Alle husene er nå solgt til private.

Rødbyen. De ti rødmalte boligene i Rødbyen ble bygd i tiden 1908 - 1914.

Rødbyen i dag. Alle husene er nå solgt til private. De nye eierne legger stor vekt på å holde boligene i hevd.

Hvitbrakkene

I 1914 ble Hvitbrakkene påbegynt. Fram til 1920 ble det bygd 11 boliger med fire leiligheter i hver bolig. De var den gang svært moderne med innlagt vannklosett. En av hvitbrakkene var ekstra stor. Det var spisebrakka som i 1916 ble utvidet til hybelbolig med 18 soverom. Der var også matsal med servering. En av kokkene hette fru Birkenes. Men selv med alle hyblene i spisebrakka, ble ikke huskapasiteten stor nok for Vigelands Brug. I 1917 skrev direktør Jacob Mørch i sin årsrapport at mangelen på arbeidskraft var stor p.g.a. problemer med å skaffe folk et sted å bo. Spisebrakka ble revet i 1959. De to siste hvitbrakkene forsvant i 1997.

Over: Bilde av Hvitbrakkene en gang på 1920-tallet. Her ser vi flere av de gamle husmanns-plassene: Veien, Midtlødi, Svanste og Kjønnvold.

*De to siste
Hvitbrakkene ble revet
i 1997*

Epilog

Vi lar bildet under være epilog for Vigelands Brug som eiendomsbesitter. Det er det siste huset til Vigeland som fremdeles leies ut til en av de tilsatte. I dag bor Thomas Jäger der.

Da venndølene fikk elektrisk lys

Av Olaf Ingebretsen

Olaf Ingebretsen

Pensjonert lokomotivfører, født i 1929. Har vært aktivt med i fagforeningsarbeid i Norsk Lokomotivmandforbund. Forbundsstyremedlem fra 1972 til 1976 og foreningsformann 1978 til 1992. Pensjonert fra 1993. Leder i Vennesla Historielag fra 1988 til 2002 Har bl.a. skrevet Norsk Lokomotivmands-forbunds jubileumsskrift "Først i sporet gjennom 100 år", lokalforeningens jubileumsskrift "For fremgang og sikkerhet".

Jernbanepersonalets. interessekontors festskrift "Mellom Lunde og Sira" samt Vennesla Brannvesens jubileumsskrift "Til kamp mot ild og våde i 50 år"

I dag er det få som vet at Vennesla Kommune i sin tid hadde sitt eget elektrisitetsverk. Verket var begrenset til et distribusjonsnett. Det vil si, elektrisitetsverket hadde ingen produksjonsenhet. Det var basert på innleid kraft. Sommeren 1915 fikk kommunen en langsiktig avtale med Kristiansands Elektrisitetsverk om kraftleveranse. Høsten samme år ble ledningsnettet bygd ut. Utbyggingen gikk raskt og strømmen ble satt på julaften 1915.

I utgangspunktet var det flere alternativer for å løse elektrisitetsspørsmålet i bygda. Blant annet var et av alternativene å bygge sin egen kraftstasjon. Heldigvis ble det ikke gjennomført. Istedenfor besluttet kommunen å leie inn strøm fra Kristiansand Elektrisitetsverk. De totale kostnadene ble dermed betydelig lavere og i ettertidens ubarmhjertige lys fortøner dette seg som en klok beslutning.

Umiddelbart før og under den første verdenskrig var det mange kommuner i Aust- og Vest- Agder som bygde egne kraftverk. De måtte ta opp store lån for å gjennomføre prosjektene. Prisene steg enormt i perioden fra 1914 til 1920. Sommeren 1920 kom omslaget – landet gikk inn i en dyp økonomisk krise. Det

førte til stagnasjon i industrien og annen virksomhet. Resultatet var stor arbeidsledighet. De kommunale inntekter sank i samme takt, og de fikk problemer med å innfri sine forpliktelser overfor bankene. Enkelte kommuner gikk konkurs og ble satt under offentlig administrasjon. Det var en dyster tid.

Elektrisitetsverket i Vennesla fikk også sine problemer å stri med. Men nettopp fordi kommunen hadde valgt å basere seg på innleid kraft, ble ikke problemene så omfattende som i mange andre kommuner. I det følgende skal vi se litt nærmere på det kommunale elektrisitetsverket; men først kan det være av interesse å ta for seg kraftutbyggingen i nedre del av Otra. Det var her i Vennesla eventyret om kraftutbyggingen i Vest Agder begynte på slutten av 1800-tallet.

Det magiske lyset

Etter at papirfabrikken på Hunsøya ble reorganisert og gjenoppsto som Hunsfos Fabrikker, ble den svenske ingeniøren Eric Asker ansatt som teknisk leder. Han hadde sitt virke på Hunsfos i tiden 1886 til 1892.

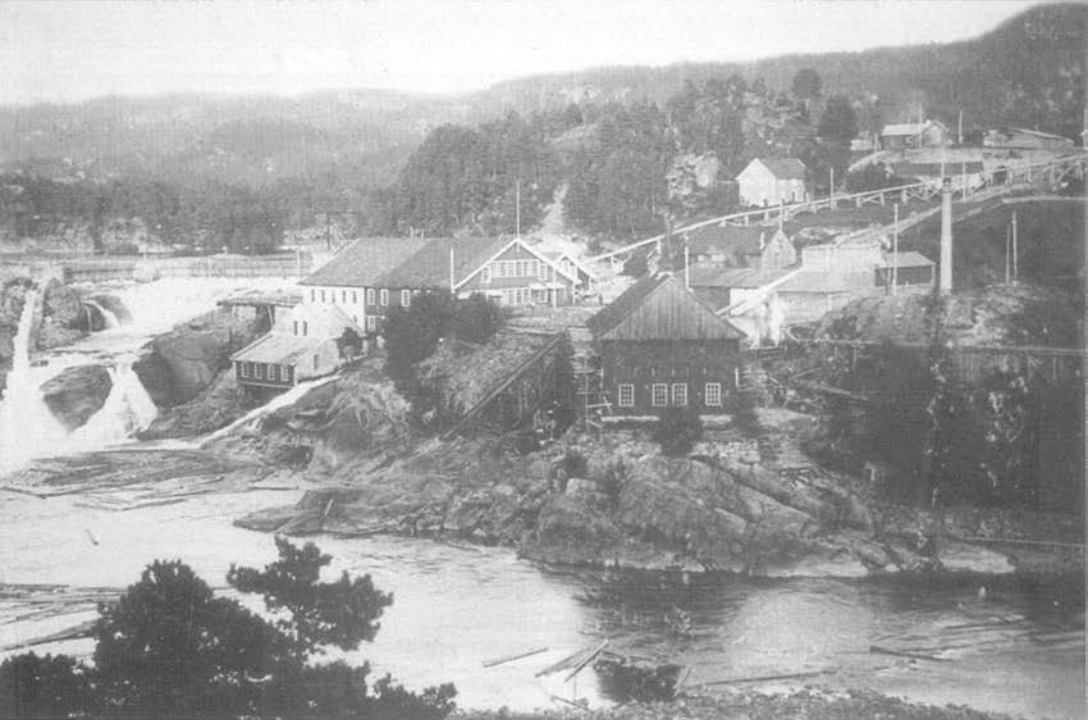
Eric Asker var en driftig mann som foretok omfattende forbedringer på en rekke områder i bedriften, forteller Johannes Seland i fabrikkens jubileumsbok i 1961. Det som er mest interessant i denne forbindelse er at han også satte i gang arbeidet med å forbedre lysforholdene i fabrikklokalene.

I følge offentlige registre fremgår det at det dreide seg om en dynamo på 149,6 hektowatt. Aggregatet leverte 110 V likestrøm. Arbeidet ble utført av Elektrisk Bureau i Kristiania. Hunsfos Fabrikker var dermed pionerer på området. Det var det aller første kraftverk som ble satt i drift i Vest-Agder. I inneværende år er det 120 år siden den første glødelampen ble tent i Vest-Agder. Det skjedde altså her på Hunsfos i Eric Askers tid, sannsynligvis i 1887.

Allerede i Otterelvens Papirfabrikks tid hadde fabrikken et avansert lysanlegg. Christiansands Stiftsavis for 23. mai 1876 bringer en stor omtale av fabrikken. Her fremgår blant annet følgende:

“Ved siden af kjedelhuset er fabrikkens gasverk, anlagt efter det Hizelske system for frembringelse af gas af uraffineret parafinolie, antallet af de i og ved fabrikkens andbrakte gasblus er for tiden ca 150.”

Gassblussene ga selvsagt atskillig bedre lys enn parafinlampene, som var vanlig på den tiden. Fabrikkarbeiderne var derfor, etter den tids målestokk, godt vant når det gjaldt lysforholdene. Likevel – det må utvilsomt ha vært et stort, ja nesten et magisk øyeblikk da strømmen ble satt på og lyset flommet ned i fabrikklokalene. Trolig var dette det store samtaleemnet i bygda i lang tid, men det skulle gå mange år før bygdefolk fikk elektrisk lys.

Vigeland Brug slik det så ut etter at sagbruket var lagt om til elektrisk drift. Kraftstasjonen er den lave bygningen helt til venstre. For å lette transporten ble det anlagt en trallebane opp på flaten i Vigelandsmoen. Herfra ble skurlasten fraktet videre med Setesdalsbanen,

Lysmaskinen på Hunsfos ble banebrytende

Elektrisitetsverket på Hunsfos ble antakelig en inspirasjonskilde for andre bedrifter i Otravassdraget. Høye fabrikker på Mosby fikk ganske snart sitt eget kraftverk. Det ble satt i drift høsten 1898. Det dreide seg om en 2 ledet likestrømsdynamo med en kapasitet på 154 hektowatt. Det ga strøm til 271 glødelamper med et forbruk på 136 hektowatt, samt en motor på 22 hektowatt. Det nye her var at bedriften også begynte å bruke den elektriske kraften til drift av maskiner.

Akkurat det med å anvende den elektriske kraften til maskinell drift ble satt i system da Nødingsfossen på Vigeland Brug ble bygd ut. Utbyggingen hadde imidlertid en forhistorie. I siste halvdel av 1890-tallet ville den daværende eier av bruket, Marcus Wild, avvikle sin aktivitet i Vennesla. Han tilbød gården, sagbrukene og fossekraften til Kristiansand kommune for 350 000 kroner.

Maskinhuset for trallebanen lå oppe på flaten. Bildet er tatt like før det ble revet. Beklagelig – men da huset ble borte var noe av vår industrihistorie tapt for alltid.

Samtidig var det kommet til en engelsk interessent, John Clarke Hawkshaw. I henhold til lov var salg av fast eiendom til utenlandske oppkjøpere konsesjonsbetinget. I samsvar med vanlig praksis var det kommunestyrene som skulle uttale seg i slike saker. I denne konkrete saken ble det bystyret i Kristiansand som skulle behandle konsesjonssaken. Nå var det flere av byens ”ledende menn” som gikk inn for at byen skulle kjøpe eiendommen og bygge ut fossekraften for levering av strøm til byens borgere. Det ble nedsatt en komité som fikk i oppdrag å foreta beregninger og kostnader ved et eventuelt kjøp og utbygging av Nødingsfossen.

Høsten 1896 la komiteen frem sin innstilling. Rådet var enstemmig, de anbefalte kjøp. Komiteen fikk god oppfølging av byens borgermester, Hans Thomas Knudtzon, men bystyrets øvrige medlemmer var svært betenkte. Kampen sto mellom den nye teknologien elektrisiteten og gass fra byens gassverk. Det ble hevdet at elektrisiteten ville komme i sterk konkurranse med gassverket. Holdningen blant de folkevalgte kan i ettertidens klare lys fortone seg noe besynderlig. Den blir imidlertid mer forsonende når man tar med at det var Kristiansand Kommune som eide gassverket.

Saken falt – med 37 mot 5 stemmer. Det ble videre vedtatt å anbefale konsesjonen til den engelske kjøperen. Kort tid etter overtok mr. Hawkshaw eieendommen for den samme sum som var antydnet overfor Kristiansand Kommune.

Omlegning til motordrift på Vikeland

Etter overtakelsen satte Hawkshaw i verk en storstilt modernisering. Han bygde ut deler av fossen og la sagbruket om til elektrisk drift. Det som imidlertid er interessant i denne forbindelse er at spørsmålet om elektrisk kraft til industriell virksomhet var satt på agendaen. Man sto på terskelen til en ny tid der industrieringen ikke nødvendigvis måtte lokaliseres i nær tilknytning til fossekraften. Nå kunne den omsettes til elektrisk energi og transporteres over lange strekninger. Det ga industrieringen et nytt og helt annet perspektiv.

Bystyret hadde neppe hatt dette i tankene da de behandlet et eventuelt kjøp av Vigeland gård og fallrettighetene i Nødingsfossen, men dette kom sterkere igjen neste gang bystyret behandlet elektrisitetssaken.

Flere aktører

Våren 1898 ble Kristiansands Kommune tilbudt strømleveranse fra Nødingsfossen. Sagbruket trengte 230 HK, men fossen kunne produsere 14000 HK når den var fullt utbygd. Med andre ord – det var et stort overskudd av kraft som kunne avhendes. Før man kom i gang med forhandlingene var flere aktører kommet på banen. I Kristiansand var det dannet et aksjeselskap, Kristiansands Fossefald, med en aksjekapital på 600 000 kroner. I tillegg eide selskapet fallrettighetene i Paulefossen på Kringsjø, samt i Steinsfossen og Urefossen ved Grovane. Som medeier sto også Norsk elektrisk aksjebolag med et kapitalinnskudd på 250 000 kroner. Det var tre kristiansandere, skipsreder Thomas Olsen, hans sønn dispachør Torvald B. Heistein og hans svigersønn Albert Olsen, som eide resten av kapitalen.

Forutsetningen for en utbygging i Paulefossen var at selskapet fikk enerett til å levere strøm til Kristiansand i en 20-års periode.

I slutten av mai 1898 ble det nedsatt en ny kommunal elektrisitetskomité. Den skulle ta stilling til tilbudene fra de to aktørene og eventuelt forhandle med partene. Komiteen slo ganske raskt fast at byen trengte elektrisk energi, og nå var det industrien som sto i sentrum for argumentasjonen. Klok av skade var den ensidige fokuseringen på belysningen kommet i bakgrunnen. Det kommunale gassverket var nå som før et hinder for å komme frem til en avtale med mr. Hawkshaw. For å komme frem til en avtale, ble han bedt om å overta gass-

verket, men han takket nei. Han ønsket en avtale om strømløseleveranse i en 25 års periode, men ikke nødvendigvis enerett til å levere strøm.

Kristiansands Fossefald ville som nevnt, ha enerett til å levere strøm i en 20 års periode. Dessuten sa de seg, etter noen forhandlingsrunder, villige til å overta gassverket for 70 000 kroner. Det ble avgjørende – selskapet fikk den avtalen de ønsket. Dermed var Kristiansand Kommune fritatt for ansvaret og risikoen både for elektrisitets- og gassverket.

Det hører også med til historien at gassverket noen måneder senere ble solgt til ingeniør O. A. L. Pihl for 100 000 kroner.

Kraftverket på Kringsjø ble satt i drift i november 1900. Kraftlinjen ble ført gjennom Vennesla på sin veg ned til Kristiansand. Det var i sin tid den lengste kraftoverføringslinje i Norge.

Den nye tid banket vedvarende på døren

Elektrisk strøm var den nye energikilde i tiden, og den var kommet for å bli. Nye kraftverk ble bygd, og de kom stadig nærmere bygdas grenser. I 1911 begynte Oddernes kommune å se seg om etter egnede vannfall. Kommunestyret i Oddernes fattet vedtak om at eiendommer med vannfall og som var på salg, skulle kjøpes opp. Det ble opprettet en egen komité som skulle ta seg av saken.

I 1912 kjøpte kommunen det tradisjonsrike sagbruket på Aukland i Torridal med tilhørende vannfall for kr 12 900. De fikk umiddelbart en ingeniør fra Vassdragsvesenet til å beregne vannfallet. Han konkluderte med at det egnet seg for en eventuell kraftutbygging. Kostnadene ville beløpe seg til mellom kr 37 000 og kr 165 000 henholdsvis for 250 HK og 600 HK kapasitet. Kommunen valgte en mellomløsning med en kraftstasjon som kunne yte 540 HK. Arbeidet ble satt bort til ingeniør Chr. Larsen fra Kristiansand. Anbudet var på kr 111 300.

Slik var situasjonen ved innledningen til året 1914. I sør holdt Oddernes Kommune på å bygge sitt eget kraftverk. På Vigeland og Hunsfos hadde man både lys og motorkraft. Kristiansand Kommune fikk strøm fra Kringsjø i nord. Tilførselen gikk gjennom "tettstedene" i Vennesla. Fra århundreskiftet og frem til 1915 var det satt i gang 38 større eller mindre kraftverk i Vest-Agder fylke. Av disse ble 9 satt i drift i 1915. Den store aktiviteten, ikke minst i bygdas nærmiljø, kan neppe ha gått upåaktet hen over de folkevalgte, men det har vært vanskelig å spore noen aktivitet i så måte. Bygda lå fremdeles i mørke.

Interiør fra maskinhuset. I bakgrunnen står motoren som dreiv maskineriet. Dette er kanskje en av de første elektriske motorer som kom til Vennesla.

De folkevalgte begynner å røre på seg

I 1914 fikk Vennesla Kommune oversendt et brev fra Tarald Hagen i Torridal angående vannfallene ved Sagen på Kvarstein. Brevet ble behandlet i et herredstyremøte den 20. mars. Av protokollen fremgår det følgende:

“Skrivelse fra Tarald Hagen, Mosby, hvori han forespørger om Vennesla Kommune er kjøper til vandfallene ved Sagen. På forespørsel til fabrikkeier Oscar Jebsen om hvilken pris der forlanges for fallet, opplyser han at han for tiden ikke kan gi noen pris, men er åpen for et bud.”

Dette satte fart i saken. To av herredstyrets medlemmer, Bernt J. Kvarstein og Samuel Aarsland, ble bemyndiget til å forfølge saken. De skulle først og fremst drøfte pris og betingelser ved en eventuell handel med Oscar Jebsen. Dersom det ble nødvendig hadde de fullmakt til å hente inn sakkyndig hjelp.

Saken var gjenstand for en ny behandling i herredstyremøtet den 16. april. Kommunens representanter hadde vært i drøftinger med Oscar Jebsen, og de kunne opplyse at han hadde fått utarbeidet en fullstendig beskrivelse, samt kart av vassdraget. Kommunen ble tilbudt vassdraget med alle rettigheter for kr 30 000. Dessuten hadde forhandlerne sørget for at kommunen hadde det på hånd frem til 30. juni.

Slik man må forstå det som ble skrevet og sagt i kommunestyret, bredte det seg en slags entusiastisk begeistring blant representantene. Men før man foretok seg noe mer ville kommunestyret på befaring. Medlemmene ville ved selvsyn ta vassdraget i øyesyn.

Protokollen ble avsluttet slik:

Kommunestyret avholder møte på Kvarstein den 22. april kl. 8,00 formiddag.

Etter endt befaring ble møtet satt som tidligere bestemt. Saken ble inngående diskutert og det resulterte i følgende vedtak:

1)

Til undersøkelser og beregning av vandfallet ved Sagen bevilges det nødvendige beløp.

2)

Der velges en komité på 5 medlemmer der får fullmakt til at ordne og søke elektrisitetssaken fremmet på den mest tilfredstillende måte.

Følgende ble valgt inn i komiteen:

Samuel Aarsland, Gabriel Moseid, Olaf Aas, Aage Lindekleiv og Reier Senum.

Mange baller i lufta

Komiteen konstituerte seg ganske raskt med Gabriel Moseid som formann og den hadde fått ganske vidtrekkende fullmakter. Den skulle skaffe bygda elektrisk kraft på den mest tilfredstillende måte.

Komiteen arbeidet på flere felt. Først og fremst skulle den få en fagmann til å beregne kapasiteten i vassdraget ved Sagen. En eventuell utbygging skulle også kostnadsberegnes. Dessuten skulle komiteen henvende seg til Landbruksdepartementet for å forespørre om det var mulig å overta, enten helt eller delvis statens rettigheter i Paulefossen.

Her er det passende å skyte inn at staten ved Setesdalsbanen eide strandområdene på vestsiden av Otra ved Paulen og dermed noe av fallrettighetene. Før utbyggingen fant sted ble det ført lange forhandlinger mellom Staten og Kristiansands Fossefald. Elektrisitetsverket ville ha i stand et makeskifte. Staten skulle få rettigheter i Steinsfossen og Urefossen mot å gi avkall på rettighetene i Paulefossen. Det førte ikke frem. For å kunne landfeste fangdammen på vestsiden av elva måtte elektrisitetsverket forplikte seg til å mure inn en port med forankring til et fordelingsbasseng. Det ble aldri gjort noe forsøk fra statens side på å bygge kraftverk her, men både porten og ankerfestet er fremdeles synlige i restene etter dammen. Som en kuriositet kan det nevnes at blant Kringsjåfolk ble den kalt "Statens Port".

I samme henvendelsen ba man om opplysninger om hvor mye elektrisk energi Vennesla Kommune kunne gjør krav på etter den siste reguleringen i Vigeland- og Hunsfossen. I følge konsesjonsbetingelsen hadde staten forbeholdt seg rett til 5% av kraften som overskred 1000 HK både for Hunsfos fabrikker og Vigeland Brug.

Slike henvendelser til Staten tok alltid lang tid. Da komiteen kom tilbake til herredsstyret hadde de med et kostnadsoverslag for vassdraget ved Sagen. De hadde fått en ingeniør Haug Moss til å foreta en beregning av vannfallet.

Han hadde kommet fram til at kraftstasjonen ville ha en kostnadsramme på kr 30 000. Sammen med kjøpesummen ville hele prosjektet beløpe seg til kr 60 000. I tillegg til dette kom kostnaden for fordelingsnettet. Det var på dette tidspunkt ikke beregnet.

Flere alternativer

Det kan se ut som kommunestyret ble betenkt over de store kostnadene ved prosjektet ved Saga, og at det av den grunn var nødvendig å se på alternative løsninger. Under alle omstendigheter – nå ble vannfallet ved Drivenes brakt inn som et alternativ. Da elektrisitetsaken ble behandlet i herredstyret den 17. april

1915 ble elektrisitetskomiteen pålagt å få vannfallet oppmålt og kalkulert. Ordføreren skulle påta seg å forhandle med grunneieren, Eivind Drivenes, om betingelsene for å få vannfallet på hånd.

I samme møtet ble elektrisitetskomiteen styrket med en mann, maskinmester O. Hauge. Samtidig ble det foretatt en omorganisering av komiteen der stasjonsmester Samuel Aarsland ble valgt som ny formann. Trolig var dette gjort av praktiske grunner. Aarsland var stasjonsmester på Vennesla stasjon. Når man tar i betraktning at alt det administrative arbeid skulle utføres av komiteen, var Aarsland mer sentralt bosatt enn de øvrige medlemmer. Dessuten hadde han tilgang til telefon, noe som i høy grad bidro til å lette arbeidet. Vennesla stasjon ble dermed et administrativt senter for det videre arbeid.

Elektrisitetssaken ble behandlet på nytt i herredstyret den 16. juli. Da hadde komiteen engasjert ingeniør Chr. Larsen for å beregne drivenesvannfallet. Han var kommet frem til at anlegget sammen med fordelingsnettet ville komme på kr 167 800. Kommunen hadde vandfallet på hånd fram til 1. august.

Trolig var det i denne fasen av prosessen at tanken om et elektrisitetsverk basert på innleid kraft dukket opp. Komiteen hadde underforhandlet med Kristiansand Elektrisitetsverk om levering av elektrisk kraft til en fast pris og for et tidsrom på 10 år.

Dessuten hadde de engasjert ingeniør Th. Frøyt ved A/S Norsk Elektrisk & Brown Boveri til å foreta en beregning av omkostningene på et prosjekt med innleid kraft. Omkostningene ved anlegget ville komme på ca. kr 70 000. Selskapet hadde dessuten opplyst at summen var å betrakte som et anbud og sto ved lag fram til den 20. august.

Kort fortalt dreide saken seg om kommunen skulle basere seg på innleid kraft eller bygge sitt eget kraftverk. Begge sider hadde sine sterke talsmenn. Trolig lå det nok en del prestisje bak argumentasjonen om eget kraftverk. Dette å ha et eget kommunalt kraftverk ga kanskje en viss status, men kostnadene i den forbindelse fikk de fleste til å betenke seg. Prosjektet i sagavassdraget var skrinlagt på grunn av omkostningene. Man sto igjen med to alternativer, innleid kraft eller utbygging på Drivenes. I elektrisitetskomiteen gikk flertallet inn for en løsning med innleid kraft. Saken var nå moden for en avklaring, og i kommunestyret den 16. juli la komiteen frem følgende forslag:

1)

Kommunen går til innkjøp av nett og foreløpig leier kraft fra Kristiansand Kommune.

2)

Håndgivelse fra Robstad på Drivenesbekken antages mot at det deri forlanges 2 HK pr. år.

Etter en inngående diskusjon ble komiteens innstilling enstemmig vedtatt. Dermed var saken avgjort. Kommunen baserte seg på innleid kraft.

Samtidig ble det vedtatt å akseptere A/S Norsk Elektrisk & Brown Boveris anbud på utførelsen av det elektriske anlegg. Dessuten ble formannskapet bemyndiget til å oppta det nødvendige lån for å gjennomføre prosjektet.

Det ble umiddelbart tatt opp forhandlinger med Kristiansand Elektrisitetsverk for å komme frem til en akseptabel avtale. Etter noen forhandlingsrunder ble avtalen undertegnet høsten 1915.

Pengene skaffes til veie

Nå begynte tingene å skje i rask rekkefølge. For å bestride utgiftene ved å anlegge et elektrisitetsverk, søkte kommunen den Søndenfjeldske Privatbank om et lån på kr 100 000. Hele formannskapet dro til Kristiansand for å forhandle med bankens representanter. Tross iherdige forsøk på å få de gunstigste betingelser ble resultatet at kommunen fikk innvilget lånet med en rente på 5%. Det skulle tilbakebetales over 25 år med like store avdragsterminer. Etter 10 år hadde kommunen rett til å innfri lånet i sin helhet, eller forhøye avdragene.

Avtalen med banken måtte naturligvis forelegges kommunestyret for godkjenning. Den gikk glatt gjennom, og formannskapet ble bedt om å pushe på amtmannen slik at man fikk en rask behandling av "statsmakterne" heter det i protokollen.

Begrensning og utstrekning

Av flere grunner måtte anlegget begrenses til de mer sentrale deler av bygda. Det var her det store antall av mulige strømkunder befant seg. Ut fra en solidarisk tankegang der alle bygdeborgere skulle behandles likt, var dette ingen lett sak. Men av hensyn til omkostningene og inntjeningen var dette, etter komiteens mening, helt nødvendig.

Av flere grunner pekte Storevoll seg ut som hensiktsmessig sted for sekundærstasjonen. Her krysset spennet fra Kringsjø hovedveien og en plassering like ved veien ville lette transporten av til dels tungt nødvendig utstyr.

Fra Storevoll skulle nettet strekkes i begge retninger. Mot nord til Goli på Grovane og mot sør til Saga. Dessuten skulle Moseid og Drivenes omfattes av den første utbyggingen.

Det er klart at begrensningene førte til missnøye. Det gikk heller ikke lang tid før utkantene ba om å bli behandlet på lik linje med resten av bygdebefolkningen. I herredstyremøtet den 6. august forelå det søknad fra oppsitterne på

Omdal og Honnemyr om å bli koblet til nettet. Elekrisitetskomiteen hadde ikke behandlet saken. Det forelå derfor ingen innstilling fra komiteen.

Ordføreren, A. T. Askedall, opplyste at anlegget ville komme på ca 10 – 12 000 kroner.

Saken førte til et veritabelt basketak i herredstyret der representantene delte seg i to tilnærmet like store deler.

Ordføreren ville ha saken avgjort i det pågående møte og fremsatte følgende forslag:

Da de av oppsitterne paa Omdal og Honnemyr reiste krav om at faa elektrisk ledningsnett til disse gaardene maa ansees for at være fuldt ut berettiget, og da dessuten videre risiko for det kommende anleggs budget kan gjennomføres er herredstyret villig til at imøtekomme kravet mod at oppsidderne yder fri grund og stolper til fremføring av det lavspente nett. Til udførelse av dette anlegg bevilges det nødvendige midler.

Representanten Gabriel Moseid fremsatte følgende forslag:

Det paalegges den kommunale elektrisitetskomité at redegjøre for spørsmålet om elektrisk lys til Honnemyr og Omdal og fremlegge resultatet snarest mulig.

Ordførerens forslag ble vedtatt med 9 mot 6 stemmer. Disse stemte for:

A.T. Askedall, A. Robstad, S. Aarsland, B. Kvarstein, Aa. Lindeklev, O. Østerhus, I. Bakken, I. Aas og G. Vigsnes.

For Moseids forslag stemte:

G. Moseid, K. Kristensen, S. Jortveit, A. Røskeland, O. Aas og S. Jakobsen.

Da forslaget ikke hadde 2/3 flertall forlangte mindretallet at det ble behandlet i nytt møte. Dette forslaget fikk bare to stemmer og dermed var ordførerens forslag vedtatt.

Det ble et langt møte. Det begynte kl. 1000 formiddag og sluttet først kl 0100 neste dag. Debatten dreide seg i alt vesentlig om saken skulle avgjøres eller utsettes, skriver referenten fra Sørlandets Sosialdemokrat.

Her er det passende å skyte inn at den 20. oktober kom det en ny søknad. Denne gangen var det oppsitterne på Jeppestøl som ville ha strøm på samme betingelser som beboerne på Omdal og Honnemyr. Denne gangen ble saken sendt over til elektrisitetskomiteen. Det gikk lang tid før Jeppestøl fikk egen linje. Det skjedde i 1918. Da fikk elektrisitetsverkets styre en ny henstilling fra oppsitterne om at verkets ledningsnett ble fremført til Jeppestøl. Oppsitterne var villige til å holde grunn og stolper. Dessuten ville de stille med to mann for å reise stolpene.

Henstillingen blir at etterkomme”, står det i protokollen.

Kringsjå kraftstasjon. I årene 1915 – 1916 ble det foretatt en oppgradering av kraftverket. Kapasiteten ble utvidet fra 4300 KW til 6000 KW. Bildet er tatt etter at arbeidet var påbegynt.

En hektisk tid

Anbudet fra Norsk Elektrisk & Brown Boveri var begrenset til den elektriske delen av anlegget. Organiseringen og administrasjonen av dette var anbydere's ansvar, men alt det øvrige var pålagt komiteen, anbud på levering av stolper og oppsetting m.m. Dessuten skulle man komme frem til en overenskomst med grunneierne der linjenettet ble lagt, for å nevne noe av det som komiteen fikk å arbeide med. Det overordnede mål var at alt skulle være på plass og strømmen satt på før jul 1915.

Helt fra første stund var det et spørsmål som lå sentralt; hvordan ville driften fortone seg, ville det hele gå i balanse?

Det var naturligvis strømvogiften som skulle bli verkets hovedinntektskilde. Derfor var abonnentspørsmålet på sakslisten i omtrent hvert møte ut over høsten. Det ble jevnlig drøftet ulike tiltak for å verve abonnenter. Samtlige medlemmer av komiteen dreiv sin egen form abonnentsverving. I tillegg fikk man en egen agent som gikk fra dør til dør for å verve abonnenter. For å få flest

Sekonderstasjonen på Storevoll. Det var her strømmen ble satt på julaften 1915. Som det fremgår er bygget satt opp av betongstein. Betongstein var det helt nye bygningsmateriale i 1915. I årene som fulgte ble det bygd flere hus i Vennesla med samme materiale.

mulig abonnenter fra starten lokket komiteen med følgende annonse i dagsavisene:

Da den ingeniør der er overdraget installering av elektrisk lys i Vennesla ankommer en av de første dage anmodes de der ønsker elektrisk lys i sine huse at melde sig snarest mulig til en av de undertegnede.

De der melder sig inden 14. august faar sine stikkledninger indstalleret gratis og kan gjøre sikker regning paa lys inden jul i aar.

Oplysninger om pris etc. faaes hos undertegnede kommittedlemmer:

Gabriel Moseid, Aage Lindeklev, Reier Senum, Olaf Aas, S Aarsland og maskinmester O. Hauge.

Det var ingen selvfølge at alle de som soknet til linjenettet ville tegne seg som abonnenter. Bygdas borgere måtte påvirkes med alle midler.

Det første tekniske personalet

Under anlegget og i den første driftsperioden ble maskinmester O. Hauge bestyrer og Olav Aas kasserer. Det var verkets folk som skulle foreta installasjonen hos abonnentene. Det ble derfor besluttet å ansette en montør.

Responsen var stor. Da stillingen ble annonsert meldte det seg 22 søkere fra hele landsdelen. Det var kommunestyret som skulle foreta ansettelse, men komiteen måtte foreta en innstilling. Den så slik ut:

Lars Larsen, Arendal

Ingvald Ingebretsen, Vennesla

Gunvar Omdal, Vennesla

Henry Brodin, ansatt ved Norsk Elektrisk & Brown Boveri

Da saken ble behandlet av kommunestyret ble nummer 2 Ingvald Ingebretsen, Vennesla ansatt. Som nevnt, det var verkets montør som foretok installasjonen. Det var faste priser på materiellet og nødvendige brytere og andre beslag. Alle nødvendige innkjøp i den forbindelse ble foretatt av komiteen. De totale kostnader, lønn og materialer for installasjonen ble tilstilt abonnenten. Regningen kunne deles i tre avdrag. Første avdrag forfalt før strømmen ble satt på, Neste ved annet kvartal, osv. Strømmen ble ikke koblet til før første avdrag var betalt.

Alle glødelamper ble solgt av verket og bare lamper som var stemplet Vennesla Elektrisitetsverk eller V.E. kunne anvendes. Dette smakte litt av monopol, men det ga naturligvis klingende mynt i verkets kasse.

Som en kuriositet må det nevnes at da verket hadde vært i drift et par år var det en privat aktør som ville inn på markedet. Firmaet Ole M. Kostøl søkte

gjennom formannskapet om å drive privat installasjon i Vennesla. Saken ble oversendt elektrisitetsverkets styre som gav følgende svar:

Da verket selv hittil har besørget all installasjon finner man for tiden ikke at kunne ansette nogen privat installatør.

Dette er i og for seg enkelt å forstå. Installatører måtte verket ha uansett og avlønningen figureerte som utgifter på driftsbudsjettet. Alt forefallende arbeid bidro til å dempe denne posten.

Litt om strømpriser og leveranser m.m.

Prisen på strømmen var selvsagt et viktig spørsmål både for abonnentene og elektrisitetsverket. Saken ble inngående debattert i kommunestyret. Det ble forholdsvis fort avklart hvordan strømmen skulle leveres. Ut fra de erfaringer andre elektrisitetsverk hadde gjort, valgte kommunen å innføre et vippesystem. Vippesystemet virket slik at kunden abonnerte på et visst antall Watt etter en avtalt pris. Vippa ble justert etter avtalen. Når abonnenten brukte mer strøm enn det som var avtalt ble strømforsyningen kuttet. Strømmen kom igjen etter kort tid, men vippa fortsatte å kutte strømmen helt til kunden hadde justert forbruket.

Vippene ble montert av E. verket og kunden betalte en fast leie sammen med strømagiften. Behovet for kunden ble fastlagt for et antall lamper og prisen ble fastlagt etter styrken på lampene. Styrken ble benevnt i lys, begrepet var en overlevning fra parafinlampenes dager. Hvor mye dette utgjør i watt har jeg ikke klart å finne ut.

Det ble videre bestemt at strømmen skulle betales forskuddsvis.

Samtidig vedtok kommunestyret at det skulle legges inn strøm i alle kommunens skoler og lærerboliger ”dog efter formannskapets nærmere andvisninger”.

For forsamlingslokaler ble prisen for lys satt til kr 40,00 pr. år, ikke uten innsigelser. Et mindretall ville ha samme pris for samtlige abonnenter.

At strømprisen var et hett tema blant bygdas borgere kan det neppe være noen tvil om. Enkelte ga uttrykk for sin skepsis i dagsavisene slik dette innlegget i Sørlandets Sosialdemokrat viser den 21. 12. 1915.

Nu drives det svært paa med det elektriske lys. Det blir nok temmelig kostbart, men det er ikke at undres over. Naar man ser alle disse folk: Elektriske ingeniører, stolpeingeniører og alle de andre er det forklarlig at det blir kostbart.

Her klages av og til over at årskontingenten ble noksaa høy. I Oddernes

betales saaledes for 16 lys kr. 3,00, for 25 lys kr. 4,00, her kr. 4.50 for 16 lys og kr. 7,00 for 25 lys. – men hva vil du snakke om bagateller. Det er jo paa Vennesla hvor pengene ruller ned i folks lommer.

Ja, nu er det blitt lovet lys til jul og det skal bli koselig og godt at sitte inde paa vore hybler og spise vor julegrøt med den herlige belysningen og efterpaa strekke oss paa vore flatsenger med opplyst sind og opplyste rom syngende: Du Vennesla, du skjønn og herlige land, du krona for Noriges land.

Helt riktig som innsenderen forsøker å anskueliggjøre ble prisen for strømmen i Vennesla noe dyrere enn i Oddernes, men neppe så mye som det han antyder.

For strøm til maskinell drift ble følgende tariff fastsatt:

Til amindelig gårdsbruk og kun for produksjon til eget behov med begrenset driftstid etter elektrisitetsverkets nærmere bestemmelser kr. 20,00 pr. HK. For flere abonnenter, inntil 5 om en motor til alminnelig gårdsbruk kr. 5,00 pr. watt i tillegg for hver abonnent. Til industrielt eller annen bruk kr. 40,00 pr. HK.

Elektrisitetskomiteen sikret seg Setesdalsbanen som kunde. Prisen var kr 180,00 pr KW dersom forbruket var over 3000 watt.

Julaften 1915

Målet var at strømmen skulle settes på før julen ble ringt inn. Det ble derfor svært hektisk i de siste dagene av desember. Det gikk heller ikke upåaktet hen over innbyggerne i Kristiansand. Følgende annonse sto å lese i dagsavisene:

Kristiansands E. Verk

Paa grunn av nødvendig arbeide paa vaar fjernledning vil strømmen bli avstengt førstkommande søndag den 19. desember fra kl. 1 til 3.

Bestyreren

Torsdag den 23. desember 1915 ble ledningsnettets satt under spenning og store deler av bygda fikk elektrisk lys. Det var en stor begivenhet ikke minst for elektrisitetskomiteen som hadde lagt ned et stort og omfattende dugnadsarbeid.

Komiteen hadde underveis blitt avløst av et styre med tre medlemmer. Det kom til å bestå av følgende:

Bernt J. Kvarstein, Reier Senum og Gabriel Moseid, med Bernt J. Kvarstein som formann.

Som nevnt, det var en stor begivenhet, kanskje den største i hele det forrige århundre. Det var derfor ikke så rart at formannen hentet frem noen store ord når dette skulle markeres: *"Nå er bygdas elektrisitetsforsyning sikret for all fremtid"*.

Å se inn i fremtiden er ikke enkelt verken i dag eller den gang. I 1915 var utviklingen på dette området så vidt kommet i gang.

I dag er det få som har noen minner fra dagen da strømmen ble satt på, men for noen år siden hadde jeg en samtale med Toralf Ravnevand i en annen forbindelse. Vi kom mellom mange andre ting også inn på begivenheten da bygda fikk elektrisk lys. Han husket dette slik:

Den julen strømmen kom hadde min mor og jeg vært på en avslutningstilstelning på skolen. Da vi kom hjem satt min far i stummende mørke. Min mor undret seg på om han var blitt dårlig siden han ikke hadde tent lampa. Da gikk han bort og vrei på en bryter like ved døra. Med ett lå rommet badet i lys. Han var ikke så lite kry. Han vrei på bryteren flere ganger slik at vi kunne se hvor enkelt det var.

Jo, det var nok flere enn Ravnevand senior som syntes det var stas med elektrisk lys.

Kostnadene

Elektrisitetsverkets styre hadde orientert kommunestyret om at man måtte regne med betydelige overskridelser. I begynnelsen av året 1916 kom regningen fra Norsk Elektrisk & Brown Boveri. Den lød på kr 76 576, i tillegg kom det en regning på kr 5 000 Dette som følge av prisstigningen på kopper. Styret ba om forhandlinger, men noe vesentlig reduksjon ble det neppe.

Det har vært umulig å bringe på det rene totalkostnadene uten å gå dypere inn i materien. Det har det ikke vært anledning til denne gangen. Men i tillegg til det elektriske anlegg kom utgiftene til innkjøp og reising av stolpene, grunnervervelse, byggingen av sekundærstasjon på Storevoll og ulempeerstatning til grunneierne, for å nevne noen av de største komponentene som måtte taes med i sluttregnskapet.

Kommunen hadde lånt 100 000 kroner for å dekke omkostningene til anlegget. Det var neppe tilstrekkelig. Finansiering ut over lånebeløpet måtte kommunen sannsynligvis finne andre steder, men verket var på plass og det elektriske lyset var kommet for å bli.

Det første driftsår

I 1916 kom styret sammen for å evaluere driften i det første året. Det ser ut som verket hadde til dels store beløp utestående hos abonnentene og det ble etter hver et stort problem å få inn restansene. Styret rykket inn flere annonser i dagsavisen med varsel om at dersom strømvavgiften ikke ble betalt ville strømmen bli slått av. Det var naturligvis et drastisk skritt å ta, og styret vegret seg i det lengste for å sette det i verk. Det var en vanskelig tid. Prisstigningen var enorm. Folk flest hadde problemer med å få pengene til å strekke til i de daglige innkjøp. Utgiftene som kunne skytes ut ble lagt til side. Slik var det også med strømvavgiften.

Elektrisitetsverket måtte gå til det drastiske skritt å henge på en hale i annonsen. Der fremgår det følgende:

Strømmen vil ikke bli avstengt dersom abonnenten betaler strømvavgiften til montøren.

I klartekst betyr det at montøren møtte opp med plomberingstanga i den ene hånden og pengepungen i den andre. At det måtte være en utrivelig jobb kan det neppe være noen tvil om.

Driftsregnskapet for det første året viste et betydelig underskudd. Utgiftene var på kr 20 800, og inntektene kr 17 980. Et underskudd på kr 2 820.

Det var neppe restansene som var hele årsaken. Trolig var strømvavgiften satt for lavt i utgangpunktet. Det store underskuddet kunne ikke verket leve med. Styret foreslo derfor at strømprisene ble hevet med 30%. Hvordan det gikk skal ikke taes opp her det får være til en annen gang. Ett er sikkert, elektrisitetsverket overlevde krisen. Det ble først avviklet i 1967 da det ble solgt til Vest-Agder Elektrisitetsverk. Det er vel riktig å slå fast at byggingen av elektrisitetsverket førte til at venndølene fikk elektrisk strøm noen år tidligere enn det man kunne forvente.

Kilder

Formannskapet:

Møtebok 1911 – 1915, 1915 – 1919

Elektrisitetsverket

Møtebok for elektrisitetskomiteen/styret 1914 – 1919

Litteratur:

Ole Dommerud: Fra Watt til Megawatt, VAE 50 år

Johannes Seland: Hunsfos Fabrikker gjennom 75 år. 1961

Stein Tveite: Vennesla Bygda og Folket, Vennesla Kommune 1996

Sverre Steen: Kristiansands Historie 1814 – 1914 Kristiansand 1965

Sørlandets Sosialdemokrat årgang 1915

Liebermanns Bakeri & Konditori

4700 VENNESLA

Schindler

I Hunsfos Fabrikkers barndom – hvordan var det å bli syk?

Av Egil Lie

Egil Lie er født i Lier i 1930. Etter eksamen på N.T.H. arbeidet han på Ranheim Papirfabrikk i Trondheim og Svenska Treforskningsinstitutet i Stockholm. Han kom til Hunsfos Fabrikker i 1962 og arbeidet her til i 1981. Derpå var han ansatt i Norsk Arbeidsgiverforening/Næringslivets Hovedorganisasjon fram til pensjonsalder i 1997. Han var Vennesla Historielags første formann.

Otterelvans Papirfabrik kom i drift på "Hunsøen" i 1874. Allerede fra starten var det over 100 ansatte. Det var et av de største industrianlegg i Norge på den tiden, men bedriften slet tungt og måtte innstille driften i 1880.

Vi har ingen dokumenter som forteller noe om forholdene for de ansatte. Men i 1888 blir det overført kr. 504,98 fra Otterelvans Papirfabriks Sygekasse til en tilsvarende sygekasse som da var etablert ved Hunsfos Fabrikker, som ble stiftet i mars 1886.

Dette forteller oss at det allerede ved Otterelvans Papirfabrik fantes en ordning med sykepenger for de ansatte.

Den 31. juli 1888 er det konstituerende generalforsamling i Hunsfos Fabrikkers Arbejderes Sygekasse. 85 personer skriver under på stiftelsesprotokollen, bare mannfolk, tre skriver under med påholden penn.

Det var altså ingen kvinner som skrev under til tross for at et større antall kvinner var ansatt helt fra starten.

Blant underskriftene er kjente Venneslanavn, for eksempel Anders S. Robstad, Ole Endresen, G.O.Hodnemyr, Ole Johnsen Strengenes, Berent Lindeklev, A. Bernander, Ole K. Birkeland m.fl.

Hans Ulven ble valgt til formann i "Bestyrelsen" og har dette vervet i mange år. Han forlater senere bedriften og Vennesla.

Fabrikken det året Sygekassen ble startet. Alle bygninger var satt opp av Otterelvens Papirfabrikk.

Fra omfattende vedtekter siteres noen punkter:

Alle i fabrikkens tjeneste over 15 år (!), både kvinner og menn, kan være medlemmer.

Den ukentlige kontingent er :

For gifte menn 25 øre

For ugifte 20 øre

For kvinnelige medlemmer og de medlemmer som tjener mindre enn en krone dagen 10 øre.

Sykekassens ytelse er:

Legetilsyn til medlemmene og “deres hustruer og børn”.

Fri medisin samt “igler og kopsetting” (brukt ved årelating).

Pengeunderstøttelse “ikke til deres hustruer” på kr. 1,33 pr. dag for de som tjente best og 67 øre pr. dag for kvinner og de som tjente minst.

Ytelsen var for inntil 72 arbeidsdager i løpet av et år.

Sykdommen måtte være av minst tre dagers varighet.

Det blir også gitt kr. 20 til begravellesbidrag til medlemmene og deres hustruer.

Sykdom forårsaket av “Slagsmål eller Drukkenskap udelukkes fra understøttelse.”

Det er en omstendelig vei å gå for å få lege eller understøttelse. Ved sykdom må man kontakte bestyrelsesmedlem eller tilsynsmann. Disse blir utpekt i de enkelte kretser i bygda. Derpå er det bestyrelsen som avgjør om det er nødvendig å hente lege. Men "i nødstilfælde er hver enkelt bestyrelsesmedlem eller tilsynsmand berettiget til at tilkalde lægen ligesom også jordmødre."

Allerede fra første dag har sykekassen avtale med doktor Kraft som ble etterfulgt av en kjent Venneslalege doktor Alfred Andersen fra 1894. (Var med i første rekke for å stifte Vennesla Sanitetsforening i 1905).

Vi ser også at allerede i 1889 gjøres avtale med bedriftsledelsen om at nyansatte arbeidere skal melde seg til sykekassens formann for å bli innskrevet som medlem og for å få ordre om å møte hos bedriftslegen. Det betyr at det allerede er bedriftslegekontroll ved bedriften fra slutten av 1880-årene.

Sykekassens inntekter og utgifter kan vi lese oss til fra regnskapet for 1890. Inntektene er på kr. 2226,99 og utgiftene andrar seg til kr. 1834,71. Man har konto i Vennesla Sparebank og en kassabeholdning på kr. 242,28.

Er det mulig å kunne konstatere hvor stort sykefraværet var? Det er ikke lett, men noen holdepunkter har vi.

Av protokollene ser vi at doktor Kraft er på sykebesøk til Hunfosansatte tre til fire ganger i måneden vanligvis. Det står intet om type sykdom.

Av regnskapet nevnt over fremgår at utgiftene første år er kr. 1834 inkludert medisin og honorar til lege. Utgiftene er ikke spesifisert, men vi kan forsøke oss med et lite regnestykke.

Det var ca. 100 ansatte. De arbeidet ca. 270 dager i året. Hvis gjennomsnittlig fravær i året var 5%, ville dette bety at den enkelte var syk 13 dager i året i gjennomsnitt. Med 100 ansatte utgjør dette 1300 dager sykefravær for hele bedriften. Man måtte være syk mer enn 3 dager for å få sykepengen. Med en syketrygd på ca. kr. 1,00 pr. dag ville 1300 fraværsdager gi en utgift for sykekassen på de samme 1300 kroner. Når totale utgifter i et år var kr. 1834 totalt, tyder dette på at gjennomsnittlig sykefravær nok heller var under 5 %.

Det var tøffe arbeidsforhold på bedriften både ute og inne, ikke minst var det fuktighet og vann som kunne være store utfordringer. Men det var jo en moderne fabrikk etter datidens forhold. Det samme gjaldt jo boforholdene i de to nye arbeiderboligene som var bygd på Hunsøya av Otterelvens Papirfabrik. Men likevel var det spartansk med stort sett et rom og kjøkken som skulle romme store familier.

Alt dette måtte drive sykefraværet oppover. Men en gjennomsnittlig statistikk forteller intet om enkelttilfeller eller hvilke store problemer den enkelte

De ansatte på Hunsfos da fabrikken hadde eksistert i tre år.

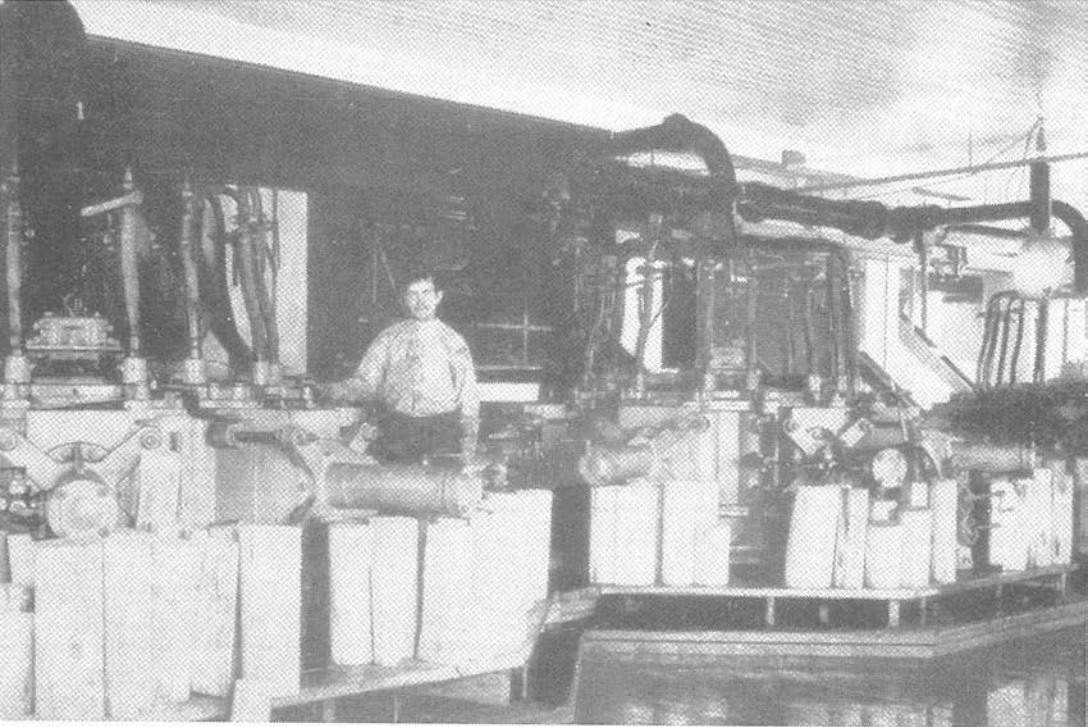
familie kunne ha. Vi må jo også anta at den de ansatte var redd for å sykemelde seg av hensyn til jobben.

En kuriositet i de gamle protokoller er at det av og til forekommer svenske ord i beretningene. Det er jo ikke så rart når man ser at Carl. Alfr. Beurling, Nils Aastrøm, Olof Wennerberg, C. Kjellstrøm m.fl. var med i styret. Innslaget av svenske innvandrere var stort i denne tiden. Fabrikkens bestyrer var også svensk og het Eric Asker.

I og med at den syke får gratis medisin av sykekassen, er sykekassen innkjøper av medisin direkte fra apotek i Kristiansand. I 1890 gjøres en avtale med Løveapoteket i byen om 40 % rabatt på alle varer og "at medicinflasker tages tilbake til full pris naar de ere aldeles hele og rene". Denne avtalen gir grunnlag for mange diskusjoner og forhandlinger med apoteker Thorne ved Løveapoteket i de følgende år.

Regelen om at lege kun kan hentes ved beskjed gjennom bestyrelsesmedlem eller tilsynsmann fører til mange eiendommelige diskusjoner.

I 1892 har arbeider nr. 47 Kristen Olsen Birkenes sendt bud på lege til sin

Tresliperiet i 1888. Elektrisk lys var kommet til Hunsfos dette år. Det var den første strømmen som ble produsert på Sørlandet.

kone, og dette var skjedd ved at “man blot havde sendt bud med en for lægen ganske ukjendt mand”. Dette førte til at sykekassen ikke ville betale de kr. 20 som Birkenes hadde lagt ut til lege.

Denne sak måtte opp i bestyrelsesmøte den 4. mai og på generalforsmling den 13. mai 1892 før man lot nåde gå for rett, og Birkenes fikk sine 20 kroner.

Fra senere år, straks etter første verdenskrig, er det en tvist om utbetaling av kr. 135,50 for skade John Egeland har pådratt seg da han ble bitt av Jens Lundens hund. Bestyrelsen fastslår at Egeland skal få sine penger mot at sykekassen “gjør erstatningsansvar gjeldende hos vedkommende hundeier”.

Slike diskusjoner og tvister er det en del av opp gjennom alle år, men disse får vi la være å referere med bakgrunn i den taushetsplikt disse protokoller var pålagt.

Med visse mellomrom måtte kontingenter og ytelser revideres. Men sykekassen var i alle år presset mellom å ikke ta for store kontingenter og samtidig ikke gå med underskudd. Et eksempel på dette ser vi fra 1904 hvor sykekassen

Familien Beurling. Carl Beurling, nr. 2 fra venstre, var en av de første tillitsmenn i Sygekassen.

har et underskudd på kr. 1011,36. Underskuddet finansieres ved mellomregning med bedriften.

Likevel settes den månedlige kontingent til:

For gifte	kr.1,25
“ ugifte”	1,00
“piger”	0,50

Understøttelsen pr dag:

For gifte	kr.1,20
“ugifte”	1,00
“piger”	0,50

Samt de samme ytelser til medisin og begravelse som før.

Endringene på 15 år er minimale. Men dette henger selvfølgelig sammen med at lønnsnivå og andre betingelser er på samme lave nivå som før.

Årene straks etter 1900 er brytningsår i norsk fagforeningshistorie. 26 foreninger blir stiftet i papirindustrien i 1906 og Hunsfos Arbeiderforening kommer i 1907.

En av arbeiderboligene Otterelvans Papirfabrik bygde i 1870-årene. Den lå omtrent der kontoret/Vennesla Næringspark er i dag.

Det ligger mange arbeidskamper bak for å komme fram til de sykelønnsbetingelser og trygdeytelser som vi har i dag. Dette er en senere historie og finner ikke sted i Hunsfos Arbejderes Sygekasses barndomsår.

Sykekassen lever videre og endrer navn til Hunsfos Sykekasse. I 1973 stiftes Hjelpekassen ved Hunsfos Fabrikker og Sykekassens midler og forvaltning overføres til styret for Hjelpekassen, som lever den dag i dag.

Steinar Larsen,
Sparebanken Pluss, Vennesla

VI GJØR DINE

DRØMMER

TIL VIRKELIGHET

FLEKSILÅN

Kanskje drømmer du om bolig i syden,
hytte ved sjøen eller på fjellet?
Eller kanskje du rett og slett drømmer
om å ha penger nok til å gjøre akkurat
hva du vil?

Med fleksilån gir vi deg frihet og
mulighet, kom innom oss idag, så
forteller vi mer.

– vi vil mer®

BANK

Sparebanken Pluss
Vennesla, tlf. 38 15 29 00

For 50 år siden...

Hunsfos Fabrikker 1957

Av Alf Melling

Alf Melling er født i Kristiansand i 1932, er utdannet som sivilingeniør ved NTH og kom til Hunsfos Fabrikker i 1962, etter å ha vært ansatt 6 år ved wallboardfabrikken Nøsted Bruk i Drammen. På Hunsfos arbeidet han i forskjellige stillinger i teknisk avdeling i drøyt 36 år. Han er gift med Inger Brita og paret har bodd i Vennesla siden 1962. Som pensjonist får han tid til å dyrke sine hobbyer: Rosedyrking, slektsgransking, historie, innbinding av bøker, fransk, Evert Taube - for å nevne noen. Han er medlem av både Hunsfos og Vennesla historielag.

Generelt

Også i 1957 klarte man å holde full produksjon i alle årets 12 måneder, til tross for at konkurransen om ordrene var sterkere enn noensinne. Og kravene til kvalitet ble stadig større. Dette var noe man merket allerede i 1956 og da spesielt for de to Yankee-maskinenes vedkommende. Kundene var gjennom lengre tid tilbakeholdende med sine kjøp og dekket sine behov nærmest fra hånd til munn. Konkurransen ble etter hvert det man kan kalle knivskarp og flere skandinaviske Yankee-maskiner sto på grunn av ordremangel.

Men som sagt, samtlige maskiner på Hunsfos gikk for fullt i 1957. Dette skyldtes ikke minst at man hadde gode og trofaste kunder som likte de kvaliteter papirmaskinene man produserte. Men der var mørke skyer i horisonten, det hadde foregått en kraftig utbygging av treforedlingsindustrien i en rekke land og for eksport av norsk papir skapte dette stor vansker. Men Hunsfos hadde i løpet av første del av 1950-årene modernisert produksjonsanleggene og var derved blitt mer konkurransedyktig. Ledetråden i dette arbeidet hadde vært at "den fabrikk som produserer best og billigst er best stillet".

Konjunkturavslapningen varte frem til begynnelsen av 1959.

Året 1957 ga ny produksjonsrekord, det ble produsert ca. 42.000 tonn papir. Omsetningen var på 62 Mkr. Og antall ansatte steg med 60 personer og er nå totalt 877. I årssberetningen heter det at "økningen skyldes dels mannskaper til vår nye papirmaskin og dels at vi har utvidet arbeidstokken på våre sortersaler."

Hilsen til ungarene

Hunsfosposten hadde en hilsen, både på ungarsk og norsk, til de ungarske flyktningene som nå arbeidet ved Hunsfos:

Under det ungarske folks reisning mot undertrykkerne for noen måneder siden fulgte vi alle i tankene med i deres heltemodige kamp for å vinne friheten tilbake. Vi, som under siste krig selv var okkupert gjennom fem lange år hadde ikke vanskelig for å forstå dem, men dessverre var det liten hjelp vi kunne gi dem. Norge har dog åpnet sine grenser for en del av de mange ulykkelige ungarene som måtte flykte fra sitt land. Vi vet at det ikke er lett å omstille seg til de nye forhold, som sikkert på mange måter er vidt forskjellige fra dem de er vant til å leve under. Til dem som har funnet nye hjem her i Vennesla vil vi derfor gjerne si at vi for vår del er innstilt på å hjelpe dem til å finne seg til rette her. Vi håper derfor at de må komme til å trives, både i sitt arbeid og ellers, og vi ønsker dem hjertelig velkommen blant oss.

Gjorg og Gyula.

Forslagsvirksomheten

Siden virksomheten kom i gang har Forslagskomitéen mottatt 13 forslag hvorav 11 er premiært. Høyeste premie som er utbetalt er kr. 300,-.

På møtet i Produksjonsutvalget den 25. januar ble følgende forslag premiært:

"Rimsskjerm for skjæremaskiner" (Sigurd Godderstad)

"Anordning for regulering av skjærebredde på kantsag" (Erling Sakariassen)

Apparat for høvling av bueformede flater" (Erling Sakariassen)

"Forbedring av masseventiler" (Olav Nordal)

Brannslukningsarrangement for maskinglitt PM5" (Magnus Karlsen)

Forslagskomitéen henstiller til alle de som mener de har en brukbar idé til forbedring av arbeidsgangen, eller til en mer hensiktsmessig utforming av maskiner eller verktøy, å sende innitt forslag. En kan få hjelp til å utforme forslaget på tegnekontoret. Skjema for innsendelse av forslag er utlagt i vakten.

Interessekontor for Hunsfosarbeiderne?

Årsmøtet i Arbeiderforeningen positivt innstilt til tiltaket.

Hunsfos Arbeiderforening har holdt årsmøte 10. februar under ledelse av formannen, Olav Jortveit.

Før dagsordenen ble referert holdt formannen en vakker minnetale over 7 av foreningens medlemmer som er avgått ved døden i året som gikk.

Disse var:

Knut Lunden, Ole Edvardsen, Peder Stensland, Tharald Andersen, Otto Pedersen, Sven Beurling og Bernt Holum.

Talen ble påhørt stående og etterfulgtes av ett minutt stillhet.

Det fremgikk av beretningen for 1956 at det har vært et særs stridt år for foreningens styre. En mengde forhandlinger er ført med bedriften med godt resultat, og mye er blitt forbedret. Der var i året en 3 ukers streik, hvor alt forløp stille og rolig. Foreningens 50 års jubileum ble feiret i november med fest i Arbeiderforeningen for ca. 600 medlemmer. I september holdt bedriften fest for pensjonistene på Hunsfosheimen, et tiltak som var til stor glede for de gamle.

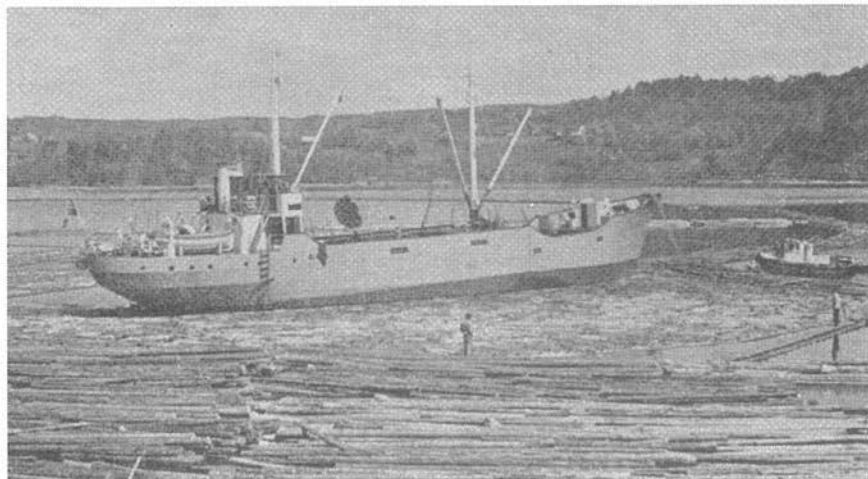
Gustav Kile

Det har en tid vært arbeidet for å opprette et Interessekontor for bedriftens arbeidere. Ingulf Reinhardsen og Otto Heiseldal redegjorde for det arbeid som hittil er gjort og årsmøtet var positivt innstil overfor tiltaket.

Gustav Kile ble valgt til ny formann etter at Olav Jortveit, tross flere henvendelser, bestemt nektet gjenvalg.

Travle dager i Ålefjær

Den store travelheten hersket i Ålefjær da "Hunsfosposten" avla en fransk visitt en solblank forsommerdag. En svensk båt, "Calli" av Oxelösund, losset finsk kubb. Om bord var 18 havne- og transportarbeidere fra Kristiansand, og det tok bare ca. 8 timer å tømme båten for 700 m³ kubb. De siste hivene gikk over rekka i rask innspurt, og utenfor lå taubåten klar til å geleide "Calli" ut fjorden.

"Calli"

Jo, her har vi saktens nok å henge fingrene i på denne årstiden. I alt er 29 mann i sving, fordelt på 2 skift, opplyser Harald Halvorsen. 700 m³ er alltid noe, men det blir jo lite i forhold til det vi får når de største båtene er innom, de har med seg 3.700 m³. I alt får vi 50 – 60.000 m³ i løpet av sommeren.

Vi kan ikke annet enn å beundre Halvorsens sikre måte å ta seg fram på tømmeret på. Nei, dere skulle sett gamle Bernt Holum, sier Halvorsen. Han kunne springe på laus last, han! Det kunne nok hende han var nedi til midt på leggen, men han falt aldri i.

En av den gamle garde ved Ålefjæranlegget er Bjarne Lømsland, som blir 63 år i år og som har arbeidet der i 37 år. Han var med og bygget taubanen. Han kan også kunsten å springe tørrskodd på lasta og er i full aktivitet dagen lang.

Harald Halvorsen

Bjarne Lømsland

Ikke helkontinuerlig drift

Spørsmålet om helkontinuerlig drift ved Hunsfos er avgjort. Det fremlagte forslag falt med 307 mot 199 stemmer.

Før avstemmingen ble spørsmålet gjennomdiskutert og forelagt hver enkelt som ville bli berørt av den nye ordningen. Det finnes både positive og negative momenter og saken har interesse både for den enkelte, samfunnet og bedriften.

Ikke minst er det grunn til å peke på at helkontinuerlig drift gir høyere utnyttelse av produksjonsutstyret. Økt produksjon gir for Norge større inntekter i utenlandsk valuta. Og disse fordelene oppnår man uten nyinvesteringer. Bedriftens inntekter ville også øke.

Arbeidstiden for arbeiderne ville bli lagt om. Skiftarbeidernes arbeidstid ville blitt redusert til 42 timer pr. uke eller med ca. 230 timer pr. år. Likevel ville fortjenesten bli større.

En ulempe for arbeiderne er at man må arbeide i søndagsdøgnet 2 ganger i løpet av en 4-ukers periode. Til gjengjeld ville det blitt mer fri om hverdagene.

Vennesla- "jug"

Denne historien, som Odd Arstad er opphavsmann til, illustrerer på en ypperlig måte hvorfor Vennesla Jeger- og Fiskerforening på folkemunne er omdøpt til Vennesla Jeger- og Fiskerforening:

To gubber satt og fortalte jakt- og fiskehistorier.

– Ja, sa den ene, det lyder kanskje underlig, men enten du tror det eller ei, jeg fikk så mye på ost her om dagen at jeg måtte hente hest og kjerre for å få fisken med hjem.

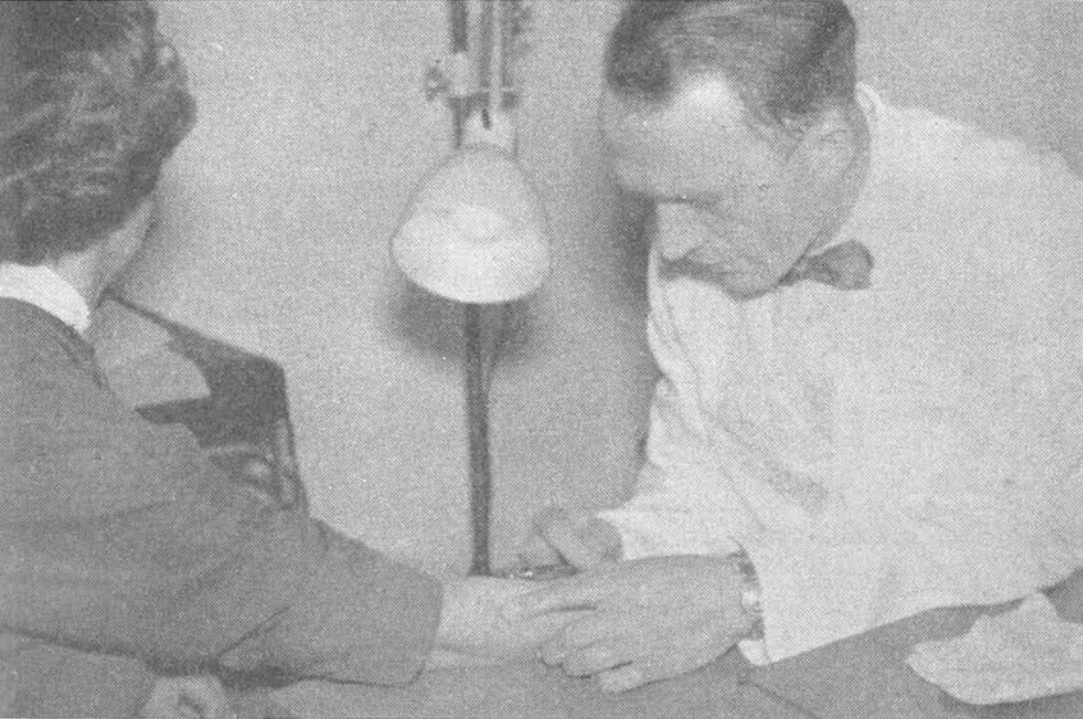
– Jøss, er det noe da, sa den andre, her forleden fiska jeg med skråtobakk.

– Skråtobakk??

– Ja, skråtobakk. Og når fisken hadde "sudd" litt på skråtobakken, måtte han opp og spytte. Og da skjøyd æ han!

Svak innsats av fotballaget hittil

Bedriftens fotballag ser ikke ut til å skulle gjøre det så godt som man håpet på før sesongens begynnelse. Åpningen har vært svak med bare 2 poeng etter 4 kamper. Ved utgangen av mai lå laget på 11. plass. I alt er 15 lag med i serien, så innsatsen kan neppe karakteriseres som imponerende.

Dr. Otterlei + en pasient

Vær så god neste!

Bedriftslegen er ikke helt fornøyd med oppslutningen om poliovaksineringen.

– Var det mange som lot seg vaksinere mot poliomyelitt? Vi spør bedriftslegen, dr. Otterlei.

– Oppslutningen var nok litt skuffende, lyder svaret. Vaksinasjonen er jo gratis, bedriften betaler det hele. Den kom i stand etter henstilling fra de ansatte. Vi har ikke drevet noen slags reklamekampanje. En skulle jo tro at alle var interessert i en slik sak.

– Damene på salen og funksjonærene har vært flinke, ja, og så de på tomte, faller bedriftssøster Martha Ulltveit inn. Men skiftene kunne gjerne vært bedre representert.

Fyrkjeleanlegget er nå komplett

Det nye fyrkjele-anlegget ved Hunsfos er nå komplett, opplyser Hjelm Johansen. Den sist installerte fyrkjelen ble satt i drift 3. januar i år og har siden gått uavbrutt. Den virker fullt ut etter sin hensikt og har en driftsvirkningsgrad på 91%.

Kjelanleggets oppgave er å dekke fabrikkens dampbehov til en hver tid. Dampen tjener som varmegivende medium til tørking av papir, koking av cellulose, oppvarming av vann til blekeriet, oppvarming av fabrikkens lokaler og mye annet.

Fabrikkens dampbehov er i de senere år økt i takt med ekspansjonen ved bedriften. Dette nødvendiggjorde byggingen av det nye fyrhuset på sagtomta.

Den nye kjelen er, i likhet med den første, levert og montert av As Thunes Mek. Verksted, Oslo. Den har en normal dampproduksjon på 40 t/h men kan maksimalt yte 50 t/h.

Det gamle kjelanlegget er nå satt ut av drift og er under demontering. Men fliskjelen ved det gamle anlegget kan vi ikke kvitte oss med, den må brukes til avfallet og blir derfor ikke revet. Det er mulig den vil bli modernisert. Ve det gamle anlegget er det dessuten 2 elektrokjeler som skal beholdes.

Yngvar Hjelm Johansen

Dobbelt-jubileum

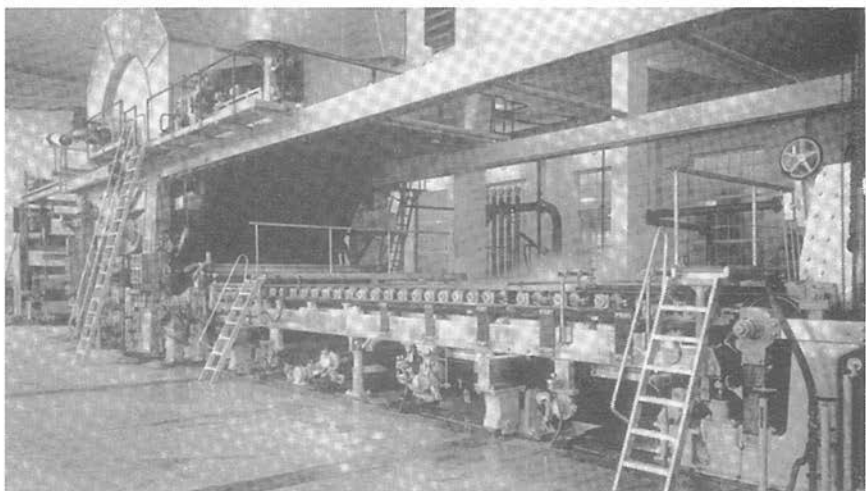
Rammesnekker Albert Askedal kan feire dobbeltjubileum i år. Han fyller 65 år, og den 4. juni hadde han vært 50 år i Hunsfos' tjeneste.

Askedal bærer alderen godt, men selv sier han at han merker årene siger på. I 1951 fikk han Norges Vels Medalje for lang og tro tjeneste. Han har ikke noen planer om å legge opp ennå, men vil holde på så lenge helsa holder. Alt er så lettvtint i dag mot da jeg begynte, sier han. Nå brukes maskiner omtrent til alt, mens det den gang mest ble benyttet handmakt.

Askedal har to brødre ved bedriften. Det er Anders, som også er rammesnekker, og Martin i valslesliperiet.

Albert Askedal

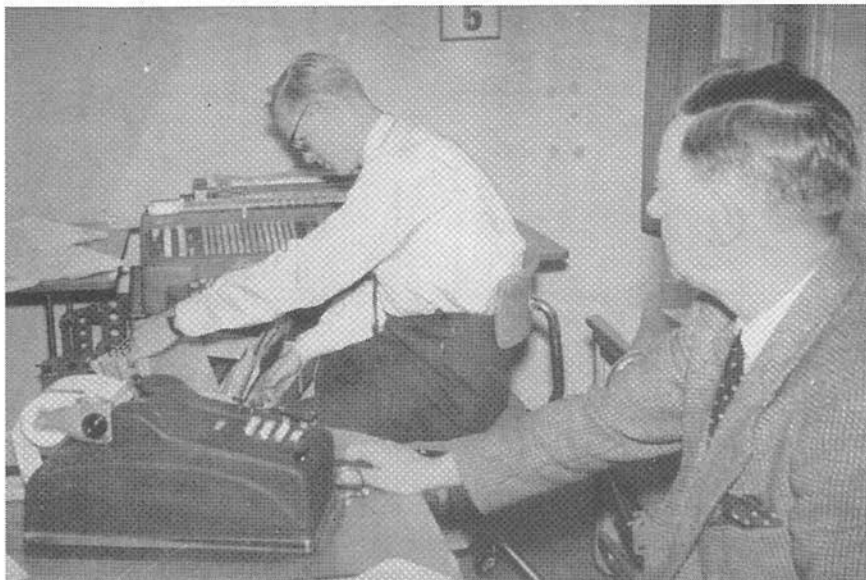

PM6

PM6

Maskinen startet opp i midten av oktober 1957.

Det var ingen spøk å starte opp en ny papirmaskin i en tid med anstrengte markedsforhold, spesielt for MG-papir. Maskinen gikk tilfredsstillende praktisk talt fra starten. Produksjonen er etter hvert økt og kvaliteten ligger på et høyt nivå.

Lønningssjef Trygve Kvanvig t.h. og Trygve Syvertsen

Hos "Skatte-Eriksen" og hans stab

Hunsfos har sin lokale Skatte-Eriksen. Det er lønningssjef Trygve Kvanvig.

-Det er bort i natta at vi nå skal opptre som skatteoppkrevere, som om vi ikke hadde nok å gjøre fra før, sier Kvanvig. Vi på lønningskontoret må jammen henge i klokkestrengen. Lønningene skal ut hver torsdag, så vi kan ikke oppsette til i morgen det vi må gjøre i dag.

Kvanvig har 40 år bak seg på Hunsfos og er en av dem som virkelig kan fortelle om gamle dager. – Nå er vi 4 stykker på dette kontoret. Jeg var alene med jobben i 20 år, inntil Håkon Grøntoft kom. Han ble dog senere tatt fra meg igjen. Jo, da jeg kom i 1918 var mange av dagens jobber forenet i en. Det var stridt mange ganger, men arbeidet måtte gjøres. Tenk bare på at inntil 1938

Borghild "Tulla" Mangseth t.v. og Astrid Lindekleiv.

skrev vi alt for hånd. Og inntil 1929 ble alt skrevet med kopiblekk og kopiert over. Mesteparten går maskinelt nå. Men inntil 1922 hadde vi bare én skrive-maskin på Hunsfos. Nr 2 fikk vi det året og den var både gammel og velbrukt, kjøpt hos en landhandler. Den første regnemaskinen kom i 1929. Bokholderi- og lønningsmaskinen ble anskaffet i 1938, og det var selvsagt litt av en begivenhet og omvelting.

- Hvordan er gangen i lønningsarbeidet?

- Vi får inn mønstringskortene som stemples i vekten. Disse sammenholder vi med timebøkene som formennene fører. Når vi så har sjekket av timelønnene og lagt til eventuelle produksjonspremier, skifttillegg, akkordtillegg og etter-skudd, regner vi ut beløpene og trekker skatten. Og så følger alle de andre trek-kene. Og ikke før er vi ferdig med ett ukeoppgjør, så er det å ta fatt på neste. Her går det på løpende bånd.

Til slutt...

tar vi med to bilder fra storflommen i november 1957. Det er bare rent unntaksvis at Otra kommer opp i så høy vannføring som den gjorde i første uke av november - 1050 kubikkmeter pr. sekund. Og da var situasjonen prekær ved Hunsfos.

Den store vannmengden skapte problemer for elektrisitetsforsyningen fra fabrikkens eget kraftverk og forårsaket at 2 av papirmaskinene måtte stoppe for en kortere tid. Men det er langt fra rekord, i 1933 ble vannføringen målt til 1250 kubikkmeter pr. sekund. Produksjonstapet ble ca. 300 t. papir.

Flommen i november

Normal vannstand

Litt historie om Eikeland skole

I anledning av en elevsamling for noen år siden ved Eikeland skole i nedre Vennesla, ønsket jeg å holde et lite kåseri om skolens historie. Vi var ikke flere elever enn at vi samlet elevene fra 1945 og til skolen ble nedlagt i 1960. Selv var jeg elev fra 1950-57.

Inger-Marie Rønning Uleberg

Me fekk ei skulelov i Norge i 1739. Før den tid va det nok helst i heimane lærdommen blei gitt. Fra 1846 blei Vennesla delt i tre skuledistrikt.

Det øvre distrikt blei Omdal og Verås.

Sønnesønn te Hans i Hagen, Hans Olsen Wennesland, va den føste læreren. Han hadde te og mæ gått på lærerskule.

Heilt te 1885 va det omgangsskule. Då begynte diskusjonen om det skulle være ett eller to skulehus i kretsen. Herredstyret bevilga kr. 600.- te nytt skulehus på Omdal. Dette va 20 fot langt, 18 fot breitt og 10 fot høyt.

Der blei au et nytt skulehus på Honnemyr nesten samtidig. Det blei bevilga kr. 600.- te dette au.

Men her i kveld vil me helst konsentrere oss om det på Omdal, for det æ det me stænne i nå.

Ette ein go del søknade fra oppsitterne fra Verås og Eikeland i 1911 (det vafremdeles småskuler rundt på de forskjellige gårdane) blei det i 1912 vedtatt at det skulle bli skule på Eikeland.

I 1911 blei det gitt ein dispensasjon for ungane på Verås om at dei au kunne få lov te å gå storskulen heime på Verås istedetfor å måtte gå øve heia te Honnemyr. Dette må au ha gjeldt Rønninga og Eikeland, for æ kan minnes at tante Anna fortalte om at ho kom te Rønninga frå Riksmålskulen og måtte gå te Verås på ein liden heimeskule. Bånnane i frå Eikeland måtte ellers ha gått te Vennesla.

Dispensasjonen blei gitt etter protest fra foreldrane om ein for lang og farlig skulevei. Og i påvente a ein uttalelse om skuleveien fra distriktslegen, blei dispensasjonen gitt.

Så blei skulestaua på Omdal flytta te Eikeland. Det va bestefar te Gregar Eikeland som ga tomtegrunnen te skulestaua.

Den første læreren va Jon Løyland (1912-1914). Derette kom Eivind Ose (1914-1917), O.B. Austad (1917-1919), Eivind Lande (1919-1920), Notto Hovstad (1920-1921), Lars Berg (1921-1922), Jorunn Nasset (1922-1925), Syvert Løvdalen (1925-1926) og Olaf Hagen (1926-1937).

I 1937 blei Eikeland skule to-delt og egen krets. Olaf Hagen fortsatte da heilt fram te 1945.

Heilt fram te 1937 hadde det bare vore 16 veker skule hvert år. Læreren på Eikeland skule holdt skule i oktober, desember, februar og april. Dei andre månane va han på Samkom.

Ette krigen og fram te 1952 va det mange lærere på Eikeland. I 1945 kom lærer Eikås. Han va der fram te 1947, Då kom Storaker. Olav Isungseth kom i 1948 og Johannes Sandsdalen i 1950. I desse årane hadde me ei mengde mæ vikare. Æ kan nevne frk. Ravnås, Kjell Harket, Bertha Åneland (forøvrig søster te Kari Aamlid), Helge Nordhagen og Ås. Noen a desse va nok vikar for Storaker mens han va i militæret noen måne, men dei æ ikkje nevnt i noen protokoll. Topland va au lærer ein periode, men det meine æ va på slutten a krigen når Olaf Hagen va sendt til Nord-Norge.

I 1951 kom lærer Tjomsland. Han budde hos Ottar Eikeland fram te jul 1951. Då kunne han flytte ned på skulen, for da sto sløydsalen og 2.etasje ferdig bygd. Før denne utbygginga va det bygd på ein liden sløydsal.

I 1951 finne me i skulestyreprotokollen om utbygging av Eikeland skule: Vedtak. «Skulestyret vedtek samrøystes å få til ei slik utviding og ombygging av Eikeland skule etter den planen og teikningar som ligg føre, utarbeidd av heradsingeniør Jens Kvarstein under føresetnad av heradstyret si godkjenning- og yting av dei naudsynte midlar.»

Seinare va skulestyret på befaring på skulen, og va veldig fornøyde må leiligheten og den store og lyse sløydsalen.

Heile herliheda kosta kr. 16.667.-. Kr. 10.000 blei bevilga a kommunen og kr. 6.667 a fylket.

Æ he au løst te å nevne noen forskjellige ting som skjedde fra 1946 å udøve. I 1946 kom det ein søknad fra skulen om å få lov te å kjøbe Baloptikon. Elevane skulle sjøl samle inn det kommunen måtte betale. Dette blei enstemmig vedtatt.

Det blei au bevilga kr. 400 te å reparere springvannet + noe maling. Søknad om å reparere uthuset blei utsatt.

I 1948 søkte Mimmi Honnemyr om å få dekkja utgiftane te vaskemidler. Ho vaska på skulen, men holdt alle vaskemidle sjøl. Det blei vedtatt å bevilge kr. 20.- pr. år mæ tebakkevirkanes kraft for 1947.

I 1949 blei det søkt om å få kjøpe symaskin te hånarbeidet. Dette blei vedtatt. Vedlikeholdet i 1949 va kr. 520,-. Det blei au søkt om å få kjøpe ei 1000 w kokeplate samt 30 kopper. Kokeplate blei innvilga, men ikkje koppane.

I 1951 blei det sendt et skriv fra ein del oppsittere langs veien om å få gå på Vennesla skole. Det blei oversendt kretsen med påtegning om at det va nok barn te to-delt skule sjøl om dette skulle bli vedtatt. Ved et seinere møte blei det vedtatt ei kretsdeling ved Rønningveien.

Et skriv fra ein del a oppsitterne om å få heile skulen nedlagt og elevane sendt te Vennesla, blei oversendt herredstyret uten kommentar.

I et seinere møte fekk min far, Ivar Rønning og skoleinspektøren mandat te å forhandle mæ Ottar Eikeland om å få istand ein kontrakt eller avtale om tomteplassen på Eikeland. Dette i tilfelle skulen skulle bli nedlagt.

Æ kan ikkje finne noe kontrakt eller avtale i skolestyreprotokollen, men me vett jo at det finnes ein.

I 1952 fekk Mimmi Honnemyr et tillegg i lønna på kr. 210 pr år. Dette på grunn av at ho fekk 10 m² meir å vaske på ette ombygginga.

Det blei au kjøpt 15 nye pulte og 1 skap som det blei bevilga kr. 2.300 te.

I 1953 blei det bevilga kr. 4.000 te uthus og do. Dette fekk kretsen sammen mæ herredsingeniøren ansvaret for.

I 1952 kom Aanund Aamlid som lærer, og blei heilt te 1957. Då sveig han oss å reiste te Kvarstein.

Æ vett ikkje om det hadde noe å seie at han i 1954 søkte om å få lagt inn varmt vann og få et rom mæ dusj oppe i leiligheten. Han fekk kr. 1200 te dette og varmtvannsberederen kosta kr. 900, så æ vett ikkje åssen det gjekk mæ dusjen.

Æ vil tru der va høgare standard på Kvarstein.

I 1957-58 va det Aurebekk som va her, men så kom Kristian Jørgensen som blei her så lenge han kunne. Derette blei han forvist te Samkom.

Det æ ekstra moro for oss at Aamlid og Jørgensen æ her i kveld. I dei tidane va det liksom dei som va læreren, men dei hadde jo au hver si kâne som dreiv å lærte oss å strikke og sy.

Æ tykke me kan gje dei ein klapp.

I 1960 blei skulen nedlagt og det blei et bygdehus. I dag fungerer det som huset for Eikeland Vel.

Det viktigaste huset bli brukt te æ vel søndagsskolen hver søndag. Dette æ blitt litt a ein samlingsplass hver søndag formiddag for foreldrane te mange a ungane. Gregar og Magny kjæme mæ kaffe å praten gjenge mæ dodøra.

Ellers he huset blitt brukt te forskjellige slags kurs. Me kan f.eks. nevne sprengningskurs, jegerprøvekurs, jus-kurs og kurs i bruk a sprøytemiddel som bondelaget og skoglaget he stått for.

Aktivt skogbruk he au hatt kurs her.

Æ fær sikkert ikkje mæ alle kursane, men der va ihvertfall sykurs og kurs i kurvfletting. Og så hadde me kurs i veving. Her va det Kari Aamlid som va lærer. Så vidt æ vett, va det dette kurset som resulterte i at Kjell Eikeland blei bedd om å sette igang kurs i vevbygging. Det blei bygd 7 eller 8 veve, og dei fleste som va der hadde noen heime som hadde gått på vevkurs før.

Huset he au blitt brukt te møtevirksomhet om kveldane, både a menighede og a lag og foreninge. Me drive au mæ udleie a huset te privat bruk.

Hver høst kjæme 8.klasse fra Ungdomsskolen her te Grønn skole.

Då fær elevane oppleve dagliglivet på en gård og i skogen. Bøndane her bruke 1 uke hver høst på dette arbeidet, og Bondekvinnelaget står for å servere elevane mat her i skulestaua.

Me he au hatt ei barneforening i ein kortare periode. Akkurat nå æ det snakk om å starte ei ny barneforening. Det gro jo ganske godt her oppe.

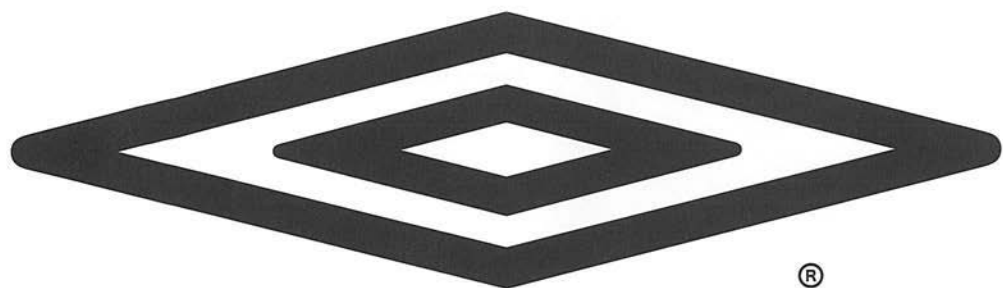
Me he jo au juletefest hvert år. Denne samle veldig godt mæ folk, au mange a dei som he flytta ud.

Å så he me basarane. Dei samle så møe folk at det æ uendelig lettvent å være mæ å stelle dei te. Det æ bare å få ein hau mæ gevinste, så vett me at pengane kjæme.

Å dei trengje me.

Me he dugnad i hvertfall ei gång i året. Det æ au noe som mange ser fram te. Då æ det både arbeid og kaffedrikking. Dette æ noe som æ mæ te å lage et godt samhold og et godt bomiljø.

Nå æ det nye vindu som stenne for tur. Kommunen he bevilga noen penge, men me må nok ha noen basare før me bli heilt ferdig mæ dette.

UMBRO®

*Olav K. Eivindson, født i Vennesla 29/3-1926 •
Gått på Vennesla barneskole fra
1933 til 1940 • Læretid som elektriker •
Utdannet elektro ingeniør i Oslo 1948 – 1051
Jobbet somingeniør og elektroinstallatør i ca.
50 år • Deltatt i politisk arbeide i
Vennesla kommune, • kommunestyre – for-
mannskap - bygningsråd • Medlem i Vest-
Agder Fylkesting. • Styremedlem – og styrefor-
mann i Vest-Agder Elektrisitetsverk.*

En fortelling om "Milorg " gruppe 3 og 4 i Vennesla, arrestasjon, veien om Arkivet i Kristiansand, videre til Grini fangeleir, og derfra deportasjon til Sachsenhausen konsentrasjonsleir i Tyskland.

For de fleste som har vokst opp i Vennesla etter krigen – er krigstiden historie – som de har hørt og lært om på skolen, og kanskje hørt historier av foreldre og besteforeldre. At det var vanskelig med mat og klær under krigen, er vel kjent, men at det var andre – langt verre ting som hente, er kanskje ukjent for mange.

Bjarne Grundetjern og Olav K. Eivindson, som begge vokste opp under krigen, har samlet noe stoff som gjelder historien til Milorg gruppene i Vennesla. Både Bjarne og Olav K. hadde familiemedlemmer som var med i Milorg gruppene, – og minnene fra krigens tid sitter fortsatt fast.

Georg Grundetjern var far til Bjarne, - og Ivar Eivindson var onkel til Olav K.

Milorg gruppe 3 og 4 i Vennesla

Milorg er en forkortelse for en militærorganisasjon som ble bygget opp i Norge under krigen, med sikte på å gå inn i krigen mot tyskerne, når tiden var inne.

Milorg grupper ble organisert over hele landet, og medlemmene ble lært opp i militære ferdigheter, og etter hvert utstyrt med våpen, som kom fra England med flydropp.

På Sørlandet ble det etablert ganske mange Milorg grupper, – også i Vennesla.

Milorg gruppe 3 og 4 hadde følgende bemanning.

Grupper sjef, sersjant Notto Moseid.

Nestkommanderende, Knut Almedal.

Sikring/etterretning, Oscar Mørch.

Pionersjef, Ivar Jeppestøl.

Troppssjefer Tygve Høland og Oscar Mørch.

Lagfører, Georg Grundetjern.

Andre deltakere:

Tannlege Ludvig Oppedal.

Sagbruksarbeider Bjarne Omdal.

Lærer Ivar Eivindson.

Sjåfør Nicolai (Nico) Stiansen.

Konotorist Rolf Tønnessen.

Gårdbruker Arthur Kvarstein.

Opprulling – arrestasjoner

I årskiftet 1942 - 1943 ble en stor del av organisasjonen på Sørlandet "rullet opp" av tyskerne, og mange personer havnet i fengsel, - senere i konsentrasjonsleirer, og noen av lederne ble henrettet av tyskerne.

Medlemmene i Milorg gruppe 3 og 4 i Vennesla, ble arrestert, havnet på Arkivet i Kristiansand, og senere i fangeleiren Grini, utenfor Oslo.

Etter en tid på Grini ble en stor del av "Venneslagruppen" deportert til Tyskland, i først omgang til konsentrasjonsleiren Sachsenhausen, utenfor Berlin.

Det gikk en del år før "Tysklandsfangene" ville snakke noe videre om fangeoppholdet i Tyskland, og de forferdelige opplevelsene de hadde hatt. Men etter som tiden gikk, har det blitt skrevet en god del fra fangetiden i Tyskland.

Opphold i Sachsenhausen – fortalt av Ivar Eivindson

Familien til Ivar Eivindson har tatt vare på manuskriptet til et kåseri Ivar holdt i Kristiansand Rotary Klubb, og her har han fortalt om det som hendte medlemmene i Milorg gruppe 3 og 4 fra Vennesla.

Sammen med de fleste her på Vennesla ble jeg arrestert 4. januar 1943.

Ivar Eivindson

Georg Grundetjern

Etter oppholdet på arkivet, ble vi sendt til Grin og ankom dit 23. januar.

På Grini hadde vi det stort sett bra. Lite mat var det jo, men etter som vi ble kjent greide vi å organisere litt, og det hjalp godt.

Så den 10. juni, ventet stort opprop. Det viste seg å bare være for sørlendinger som alle var implisert i det vi kalte "sørlandssaken", en militær organisasjon som dere alle har hørt om. Det var deilig vær denne dagen. Vi ble nektet å ta med mer enn hva en liten margarinkartong kunne romme. Denne måtte brukes til toalettsaker og mat. Klærne tok vi på oss. Alle mann hadde to sette undertøy eller mer, dessuten vinterfrakk, tykke beksømsko og eller vinterklær. Det ble ganske varmt å vente på bilene, men vi regnet med at det var best å få mest mulig med oss. Det kunne vel komme med senere. Og det slo til.

Turen nedover med "Monte Rosa" var vakker i fint sommervær med sol fra klar himmel over en speilblank Oslofjord. Vi fikk lov til å være på dekk en times tid. Med underlige følelser tok vi avskjed med landet vårt.

Alt vi visste var at Tyskland ventet. Ingen ting annet. Men Norge gjorde sitt beste for at det siste synet skulle bli så vakkert som mulig.

Det er vel få av oss som glemmer Moss, Horten, Bastøya og landet ellers langs fjorden. Vi hadde liten lyst til å finne køyene den kvelden. Men ordre var ordre.

Dagen etter var vi ennå på sjøen. Vi fikk lov å gå på dekk en gang om morgene og en gang om kvelden. Vi gjorde det med å synge og nyte den friske havluften.

Det skulle vise seg at vi hadde "Regiment Viking" ombord. Enkelte av disse nordmennene lurte seg akterover for å ta oss i øyensyn. Men de hadde neppe utbytte av besøket. En av offiserene uttalte i alle fall at vi sang meget bedre enn nordmennene forut.

Solnedgangen den kvelden glemmer sikkert ingen av oss. Det var havblikk, sjøen lå som et speil. For oss landkrabber var det opplevelse å se sola stor, rund og rød gå ned i havet, for så å bli borte.

Vi la til kai i Århus og ble kjørt med jernbane til Hamburg. Her ble vi skilt i to flokker. Senere viste det seg at de andre skulle havne i den fæle Leiren Natzweiler. Vi ble etter en mindre behagelig kjøretur i svartemaje plassert i to forskjellige fengsler. Her feiret vi pinsen i '43.

I fengselet jeg ble plassert i var det bra, godt med mat og senger. Men her skiftet jeg mitt første bekjentskap med veggfus. Det klødde fælt.

En pinse gikk turen vider i kretturevner, og 17. mai ankom vi Berlin. Derfra gikk turen videre til Oranienburg. Jeg husker marsjen fra stasjonen til leiren den formiddagen, i varmt og godt sommervær med mye folk ute. De aller fleste så på oss på en spesiell måte. Ikke visste jeg om det var krigen som gjorde det, eller om de hatet oss som hadde arbeidet mot tyskerne. Siden skjønte jeg jo at bybefolkningen hadde kjennskap til mer eller mindre av grusomhetene i leiren. Men de våget ikke å vise noe.

I leiren ventet avlusning, klipping og bading. Alle klærne, verdisakene og det meste av maten ble tatt fra oss. Etter et par dager fikk vi noe av maten tilbake. Etter at vi hadde fått på oss fangeklær, såkalt sebra, hadde vi vanskelig for å kjenne hverandre igjen. Hodene var snauklipte og de bredstripete sebraklærne endret vårt utseende. I de fleste tilfellene var endringen komisk.

Neste stopp var en karantenebrakke og en beskjed om lære disiplin og orden. Jammen var det strengt. Ute i leiren var det faktisk friere enn i denne karantenebrakka. Lusinger, slag og spark hørte til dagens orden. Aldri glemmer jeg første gangs syn av en stakkars krok som ble slått med tykk stokk på bakenden. Han som slo var brakkesjefen, eller blockäldeste som det het der, en av de verste bandittene som fantes i leiren. Han var fange som oss, men hadde prestert å slå i hjel atskillige mennesker.

Avstraffelsen av denne stakkaren ble foretatt mellom oss norske for at vi alle skulle se hvordan det foregikk. For første gang i mitt liv fikk jeg se en sadist i arbeid. Han gikk til sitt arbeid med fryd. Det lyste av øynene når stakkaren hylte og jamret seg.

Vi norske så på avstraffelsen som en dyrisk handling. De fleste av oss hadde nok best lyst til å ta tak i "blockäldesten". Jeg er sikker på at han forsto vår innstilling. For ingen lo, og forakten og indignasjonen sto som skrevet utenpå oss.

I karantenebrakka skulle vi være bare 14 dager. Men vi ble værende 4 uker da det ble konstatert skarlagensfeber og difteri blant oss. Tiden føltes svært

lang. Vi hadde ikke arbeid. Om dagen ventet oppstilling og venting i flere timer. Inne ble vi sittende og henge over bordene.

Vi tok til å holde små kåserier. Det hjalp godt. Vi ante ikke om vi skulle bli i leiren eller ei. Ingen fortalte oss noe sikkert. En dag skulle vi skytes alle sammen, neste dag skulle vi på transport, neste dag skulle vi bli værende. Alt var på det uvisse.

Vanskelig var det også med røyk. Det var ikke tillatt å røyke så lenge vi lå i karantene. Følgelig lurte vi oss til en liten blås uten at ledelsen så det. Ble det oppdaget ventet lusinger eller annen straff.

Tjueri var svært vanlig. Mellom oss norske forekom det aldri. Men alle andre hadde kyst til å slå kloa i det lille vi hadde av mat og tobakk. Blockleaderne var særlig frekke. Det hendte de tok ulike ting fra skapene våre uten videre. Det het seg at det var ulovlig å oppbevare f.eks. tobakk der. Ble forholdet anmeldt til SS, ventet streng straff. Vi kunne ikke annet gjøre enn å gjemme sakene så godt vi kunne på ulike steder. For det var like risikabelt å bære tobakk på oss. Flere ganger hendte det at vi måtte still opp og passivt se dem tømme lommene. Det var ikke enkelt å lure unna noe.

Det skulle forresten snart vise seg at vi kom lengst ved å være frekke og ellers ligg langt frempå, som det het. Det måtte bare ikke overdrives eller gjøres på en dum måte. Det het også at alt var tillat, bare det ikke ble oppdaget. Langs brakkeveggene var det plantet tomater og kål. Begge deler forsvant umerkelig etter hvert. En dag ble en russer tatt på fersk gjerning med en halv-grodd kål. Som straff ble han stablet opp på en krakk i delvis huksittende stilling, med armene rette fram og kålbladene i munnen. Etter en tid var kålen borte, men russeren måtte sitte i flere timer. Stadig vekk satt noen utenfor brakke-kene på denne måten. Sank noen for langt ned, ventet som regel en skospiss i bakenden så vedkommende stupte på hodet av krakken. Så var det tilbake på plass. En annen metode var å stikke med nåler.

Følgelig var det med glede vi omsider kunne forlate karantenebrakka og komme sammen med andre nordmenn på 23. Selv om vi måtte ta til med arbeid, var det da finere på en måte. Nå fikk vi i det minste lov til å røyke i fritida og snakke med andre nordmenn.

Men maten var skral. Ingen kunne vente pakker på en stund, og de andre nordmennene hadde lite. Dessuten fikk vi på ny karantene etter et par dager på grunn av smittsom sykdom. Men vi hadde likevel langt bedre nå. Problemet var at de fleste etter hvert pådro seg en dysenteri-liknende sykdom. Det var ubehagelig såvel som farlig. Sykdommen tok resten av det lille fett og det meste av kreftene. Flere menn døde. Dertil ble vi velsignet med en uendelighet av

fluer. Aldri har jeg sett så mange fluer samtidig som i sovesalen vår. Sterk varme gjorde det ikke mer behagelig å ligge der. Men det gikk.

Snart ble vi sendt på arbeid. Vi fikk sild og tran fra Norges Røde Kors. Silda var ikke den beste. Likevel smakte den herlig. Mange spiste den som den var, med hode og innvoller. Jeg syns den smakte vel salt, og vannet den ut. Men alle var lystne på brød. Det gikk ikke lang før vi byttet brød med sild. Handelen ble kalt organisering, likesom det ordet også omfattet tjueri og heleri. Det var selvsagt forbudt. Men hele leiren var gjennomsyret av den ånden. Skulle en latt være å organisere, hadde det sett svart ut for de fleste. Både SS, blockäldester og vanlige fanger drev denne trafikken. Men vi måtte være forsiktige.

Så å si alt kunne organiseres, fra diamanter til lik, bare en hadde noe å betale med. Omtrent alle klærne måtte organiseres, og ettersom vi fikk pakker, hadde vi noe å betale med. Vi norske var leirens kapitalister. Derfor var det rimelig at vi ble tilbudt alt mulig.

Brakkene våre pusset vi opp med pen, gammel maling. Norske og utenlandske kunstnere malt bilder på veggene. Norske landskaper var populære. Border og krakker ble lakkert. Det var i det hele tatt ganske pent på våre brakker, slik at når det kom kommisjoner for å inspisere, ble de vist bort til oss.

Mellom to av brakkene våre ble det organisert en liten park. Matjord ble på kjørt. Gartnere kom med planter. Snekker kom med benker. Vi fikk en bra plass til å røyke og prat på fritida. Dessuten organiserte vi ny ovn. Vi fikk tak i ulike instrumenter og spill. Vi organiserte ulltepper og skaffet tøy, kasseroller og kokekar, så etter hvert hadde vi ganske bra utstyr.

Men det hendte en eller annen kom til brakkene våre for å prøve å finne igjen bukser, frakker eller andre ting som var blitt borte. Noen gjenstander var blitt stjålet mens eierne sov, for så å bli solgt videre. Særlig drev russerne og ukrainerne slik trafikk. De hadde oftest dårligere arbeidsledere der det var liten sjanse til å forsyne seg. Dermed måtte de kare til seg der det var mulig å få kjøpe noe godt.

Russerne var forresten nevenyttige karer. Følgelig var flere av dem på verksteder. Her passet de på å lage forskjellige ting som kunne selges. Eksempel var sigarettmunnstykker. De fleste nordmenn hadde en russer/ukrainer til å vaske og lappe klær. Vi syntes synd på dem og ga rikelig betaling. Stort sett ble det svært gode forhold mellom oss. Jevnt over var det godmodige gutter.

Mange ganger var det vanskelig for en del av dem å holde fingrene fra sakene våre. Men de var i en vanskelig situasjon. Ingen pakker fikk de. Forfulgt av både tyskere og polakker var de også. Dessuten var de fleste tvangsendt fra Russland som gutter i 10-14 års alderen.

Når det kom jødetransporter til leiren, ble det alltid en mengde organisering. En natt den siste vinteren kom flere hundre ungarske jøder. Alt ble tatt fra dem. Ingen ting ble skrevet opp. Mange var i en meget forkommen tilstand etter å ha marsjert mesteparten av veien fra Ungarn. Noen som hadde med dem å gjøre, kunne få kjøpt det utrolige for en flaske vann. Penger klokker og andre verdisaker. En kamerat av meg ble tilbudt et gammelt eksemplar av Moseloven, sikkert en meget verdifull antikvit. Men det var farlig å ha slike ting. Vi hadde ingen steder å gjemme dem. Over alt, i senger, skap og på oss selv, kunne det når som helst bli undersøkelser. Ble det da funne verdisaker, ble de tatt og eieren fikk straff. Vi ble også truet med undersøkelse da vi forlot leiren, så det var ikke mange som hadde med seg noe særlig.

Sachsenhausen var i løpet av 1942-43 gått over fra å være tilintetgjørelsesleir til arbeidsleir. Vi måtte opp i fire-tida i en fart og stille til appell. Etterpå ventet marsj til arbeidsstedene. Vi hadde en halv times middag, og i skumring-marsjerte vi tilbake til leiren og nok en appell. Det første året var vi ikke fri før ved halv-sju tida. Så i virkeligheten hadde vi 14-15 timers arbeidsdag. Var det noen som hadde rømt, eller det skulle foretas offentlig avstraffelse eller hengning, ble det å stå enda lenger, av og til opp til et par timer. I 1940 eller 41 måtte hele leiren stå en natt, en dag, en ny natt, og så gå på arbeid uten mat. Dette i hard kulde. Men så ble det fortalt at det lå igjen mengder av døde på appellplassen. I den tida foregikk det mange forferdelige ting i leiren, og jeg har lyst til lese et dikt fra pinsen '42, skrevet av en av de første nordmennene som kom dit.

Pinsefeiring i konsentrasjonsleiren

*En pinsemorgen jeg glemme ei kan
selv om årene sløver mitt sinn.
Så dypt har minnet risset seg inn
om helligdagsbrøde og skam*

*Klokken tre på natten purres vi opp,
og det i en fyk og en fart,
i tresko og sebra vi stiller til start,
mens angsten isner vår kropp.*

*Hva er nu på ferde så tidlig i otta,
vi spørger hverandre i kor.
Den er mørk og gold, konsentrasjonsleirens blodmatte jord,
men over er himlen sjattert i dyp terracotta.*

*Så står de på plassen igjen,
disse femten tusen stripete menn,
og ser på at galgen bli reist.
Det kalles for kultur og geist av nazismen.*

*Alt er stille på den store appellplassen,
bare dødens kolde vind, sine vinger strekker,
gjennom de snorrette rekker
og etterlater seg gusten sno i massen.*

*Der kommer han, en ungdom sund og sterk,
og går mot galgebakken.
Han går med løftet panne – kneisete med nakken,
er det hans eget verk?*

*Kan et menneske til sitt offersted,
gå fram med slik en ro og verdighet,
uten å kjempet – med livets rett -
sitt kjære hjem og fedreland, som ville horder trampet ned?*

*En sveiv er festet fast til offerpelen.
Nå ska han heises, strekkes, stranguleres,
en bloddåd arrangeres,
jeg føler meg så syk og sår i sjelen.*

*Jeg står og tenker i mitt opprevne sinn:
Her skulle våre naziprester være,
ja erkebispene med og løfte sine svikfulle henser i fred.
Men her får ikke engang disse lov å komme inn.*

*Nå henger han i galgen men sol går opp bak sky.
Min herre og min Gud, du som kom med pinsens store bud -
gi du hans sjel din vinges ly,
denne hellig pinsedagmorgen ved gry.*

Kulturvirksomhet i Sachsenhausen

Det ble liten anledning til å dyrke høyere interesser i leiren, særlig i den først tiden. Mot slutten ble det bedre, da vi slapp kveldsappellen. Etter hvert fikk vi nordmenn et ganske bra bibliotek på ca. 5000 bind. Det var over halvparten av hele leirbiblioteket.

Leiren hadde dessuten en hornmusikk som spilte når vi gikk på arbeid og kom hjem hver søndag. Dessuten holdt et meget godt orkester konserter. Jeg husker jula'43, da vi norske leide orkesteret og hadde en tilstelning med norsk kultur. Det var en av de mest stemningsmettede stunder jeg hadde under hele fangeoppholdet. Vi sang "Ja, vi elsker" ulovlig. Da var det knapt et tørt øye blant guttene.

Blant nordmennene var det også flere musikere som ofte underholdt i brakene våre. Særlig var dette tilfelle ved høytidene. Den siste julen hadde guttene laget en riktig god kabaret med musikk, sang og talekor.

Hver juleaften kom Arnulf Øverland rundt på alle brakkene og leste egne dikt. Særlig det han hadde sist jul var flott. Det var farlig å ha slikt noe liggende der nede, så jeg har dessverre ikke fått tak på disse ennå, men de kommer nok ut om ikke så lenge. Hadde innholdet blitt kjent for Gestapo, ville nok både Øverland og vi andre fått føle litt av hvert. Men slike dikt ga oss så meget at de var verd en risiko. Det diktet jeg nettopp leste, kan godt være et av Øverlands. Men jeg kan ikke si det sikkert.

Det kunne være en hel del annet å fortelle fra Sachsenhausen, men det vil ta for lang tid. Dessuten er meget kjent fra avisene. Jeg tror også med bestemt-
het å kunne si at det kommer noen trykksaker i en eller annen form, sannsynligvis en bok.

Ivar Eivindson

Epilog – "Verden er ikke så stor" – Olav K. forteller

I 1999 var jeg med på en tur til Amerika, og deltok på en utflukt sammen med norsk-amerikanere – ut til et feriested i New Jersey.

Plutselig kommer det en mann bort til meg, han snakket
Kristiansandsdialekt, og presenterte seg som Paul Andersen.

Han hadde hørt at jeg var fra Vennesla, – og det første han spør meg om var: Kjente du Nico Stiansen? Gjett om jeg gjorde. Da svarte han – Nico var den beste kameraten jeg hadde da vi satt sammen i Sachsenhausen.

Denne hilsen brakte jeg videre til familien Stiansen – da jeg kom heim fra Amerika

Olav K.

Krigen er slutt – en dramatisk heimreise

Krigen var slutt – tysklandsfangene hadde begynt på heimreisen. For Sachsenhausen-fange nr. 67717 Georg Grundetjern ble hjemreisen svært dramatisk.

Danske Røde Kors biler, de såkalte hvite busser, hadde hentet fanger fra Sachsenhausen. Det var ikke lov å reise om natta p.g.a flyangrep fra engelske fly. Men det var om å gjøre å komme seg ut og hjem.

Bussen var full av fanger på vei hjem til friheten og familien. Lyktene på bussen var blendet. Men det fatale var at bremselysene ikke var blendet. Under transporten fra Friedrichsruhr den 25. april 1945 ble bussen beskutt av et jagerfly utenfor Bad Segeberg i Holstein. Like før angrepet hadde Georg byttet plass med en som kjente sjåføren. Denne personen omkom.

Bussen begynte også å brenne, men Georg kom seg ut ved å knuse et vindu. Døren kunne ikke åpnes, for der lå en av de omkomne medfangene. 3 mann ble drept, og kom altså aldri hjem.

Brev - sendt fra onkel Ivar i Sachsenhausen, til sin kone, Kari i Vennesla, august 1943. Brevet er sensurert av tyskerne.

Sachsenhausen,
Praxisstrasse
bei Berlin.

9/8, 1943

Liebe Kari.

Danke sehr für das rote Kreuzpaket, das
ich gestern bekam und sehr herzlich
auf Unterbleidpaket und Brief. Bei mir
geht es gut, aber ich habe sehr Sehnsucht
an dir und die bist in meinen Gedanken
jeden Tag. Praktisch mit uns zwei noch
gut. Ich sollte Blumen gesandt haben,
aber es muss an einem andern Tage sein.
Ich möchte gern bald Feiern und mein
Geburtsdracht für Sport haben. Ich muss dir
auch für das kleine Postpaket danken. Etwas
eine Überraschung für mich. Homing und
Hühner darin zu empfangen. Bitte Grüsse
von uns. Unsere Familie sind bekannt. Ein Luv

Rødbrakkeidyllen på Vikeland

Av Andor Renstrøm

Andor Renstrøm. Født på Vikeland i Vennesla 6. mai 1927. Folkeskolen på Vigeland Brugsskole. 1946 tok 3. div skole (Underoffiserskole), Luftvernsartilleriets befalskole i Stavern 1948-49. Tjenestegjort i Luftforsvaret i Nord-Norge, avsluttet den militære tjenesten som kaptein på Kjevik.

Det nærmer seg 100-års jubileet for Rødbbrakkene, de første arbeiderboligene til Vigelands Brug.

Industrien hadde fått fotfeste i bygda og mange arbeidssøkende fra alle kanter av landet strømmet til Vikeland og Vennesla for å ta del i dette "industrieventyret". Behovet for husvære var påtrengende. Omkring 1910, da fabrikken var klar for oppstart, var de ti første arbeiderboligene klare for innflytting. Den lille, røde og hvitmalte husklynga fikk nærmest et bymessig preg med en gatesubb mellom husrekkene.

Husene ble bygget på fabrikkens eiendom i et åpent, solfylt og sentralt område med Vennesla jernbanestasjon som nærmeste nabo. Boligstandarden var etter datidens målestokk ganske høy, og det ble skikkelig rift etter leilighetene. Folk flest var ikke bortskjemte når det gjaldt boforholdene, og med store familier var man vant med trangboddhet. Det var slett ikke uvanlig at alle familiemedlemmene oppholdt seg, spiste og sov i samme rom på denne tiden. Så det måtte fortone seg nærmest luksuriøst å få flytte inn i Rødbbrakkene rundt 1910.

Hver brakke huset to arbeiderfamilier, der hver enkelt familie disponerte tre rom og kjøkken. Tre av brakkene var forbeholdt arbeidsformenn på fabrikken. De fikk en hel brakke til sin familie. Så her var det markert standsforskjell. Til hver leilighet var det avsatt en hageflekk hvor det ble dyrket litt poteter og

grønnsaker til eget forbruk. Det var også rom for litt blomsterprakt, samt en og annen syrinbusk som livet opp i nabolaget. Her kunne man nyte en kaffestund i det fri på lune og varme sommerkvelder, og føle den fredelige idyllen senke seg over Rødbrakken.

Husleia var lav, også sett ut fra samtiden, bare kr 8,00 pr. måned. Til gjengjeld måtte leieboeren sørge for vedlikeholdet, mens bedriften holdt materialene. I de først årene var det ikke innlagt vann. Vannet måtte hentes ved en vannpost. Men etter en tid fikk brakken innlagt vann og da steg leien til det dobbelte, kr. 16,00 pr. måned.

Dette var før klosettenes tidsalder, så familiens avtrede måtte foretas i det lille huset med hjertet i døra. Denne utedoen var et lite hus med fire avlukker strategisk plassert mellom to bygninger.

For ungene var livet i gata på mange måter et eldorado. I blindgata mellom husene kunne man trygt leke. Her kunne man slå ball, hoppe paradiset og kaste på stikke med flaskekapsler. Sistnevnte var det guttene som holdt på med. Kapslene var en erstatning for klingene mynt, og jeg husker fra egen barndom at kapsler med 2-tall og 3-tall påtrykt var populære og sto absolutt høyest i kurs hos guttegjengene. Flaskekorkene kom derfor godt med i konkurransen om å kaste på stikka.

Trafikken var minimal, så barna kunne trygt utfolde seg i lek og moro. Gatebildet var fredelig. Før bilen kom var det hesten som sørget for nødvendig transport, og som utgjorde trafikken i gata.

Arbeidsstokken ved Vigelands Brug var stabil de første årene etter oppstart. Men etter hvert som det nye lettmetallet ble kjent, økte etterspørselen. Den toppet seg under første verdenskrig (1914 – 1918). Det var nødvendig å øke bemanningen, og flere arbeiderboliger måtte bygges. Resultatet ble at det kom opp 13 brakker, hver med 4 leiligheter. Brakkene ble plassert på vestsiden av vei og jernbane, og ganske sentralt i forhold butikker og jernbanestasjonen.

Et stort fremskritt ved dette byggeprosjektet var innleggelse av vann og klosett i samtlige leiligheter. Dette var virkelig luksus for folk flest i bygda omkring 1915.

Husleia var rimelig, kun kr. 15.00 pr. måned i de nye "storbrakkene". Det var stor etterspørsel etter også disse leilighetene. Her slapp man å løpe ut av huset for å komme på do. Klart det var fristende å slå til på et slikt "luksustilbud". Men tross disse fordelene, valgte likevel mange Rødbbrakkene framfor "storbrakkene". Kanskje mest fordi Rødbbrakkene var beregnet for bare to familier. Det ga vel kanskje en følelse av større frihet, ikke minst på grunn av utearealene. Beliggenheten kan nok også ha hatt noe å si, for det må innrømmes at Rødbbrakkene lå på et åpent og solrikt sted, mens storbrakkene på vestsida av vei og jernbane kom mer i skyggen inn mot Vigelandsmoen.

Vigelands Brug har opp gjennom årene opplevd mange skiftende økonomiske tider. Med lav etterspørsel etter aluminium, gikk det mot innskrenkning av produksjonen, og dermed arbeidsledighet. Dette slo sterkt ut i de harde 30-åra, noe industriarbeiderne på Vikeland fikk merke på kroppen. I disse årene var det flere som reiste ut av bygda for å søke lykken andre steder.

Gjennom snart 100 år har mang en arbeiderfamilie opplevd Rødbbrakkene som et trygt sted å bo. Mange ble boende der gjennom hele sitt yrkesaktive liv, og mange har flotte minner knyttet til oppveksten i "Rødbbrakkane".

I etterkrigstiden med økende velstand var det mange som bygde sitt eget hus og flyttet fra Rødbbrakkene. Boligområdet sto for fall under den verste "japetiden", men heldigvis, noen få ildsjeler fikk i siste øyeblikk reddet Rødbbrakkene fra katastrofen. Dermed er det særegne boligstrøket bevart for ettertiden.

Under bevaringstriden ble Rødbbrakkene omdøpt til Rødbyen, et navn som vel i dag er mer innarbeidet hos den yngre garde. I dag er brakkene frikjøpt og i privat eie. Og det beste av alt, bygningene er fremdeles i bruk til boligformål, akkurat slik det var ment da husene ble bygd for snart 100 år siden.

VEF

ENTREPRENØR

Vennesla Historielag

Årsberetning for perioden 17. mars 2006 til 15. mars 2007

Styret har i denne perioden bestått av:

Jørdis Hodnemyr	<i>leder</i>
Signe Rysstad	<i>nestleder</i>
Inger Einstabland	<i>sekretær</i>
Gerd Wiik Hansen	<i>kasserer</i>
Gerd Hodnemyr	<i>styremedlem</i>
Kjell Guttorm Hansen	<i>styremedlem</i>
Alf Melling	<i>styremedlem</i>
Arnulf Grønvold	<i>styremedlem</i>
Alf Hodnemyr	<i>repr. Hunsfos historielag</i>

Signe Rysstad er vår representant i Representantskapet for Venneslastua.

Andreas Hansen har hatt hovedansvaret for årsskriftet 2006.

Jørdis Hodnemyr har møtt på folkeakademiets årsmøte.

Jørdis Hodnemyr har møtt på årsmøtet til Hunsfos historielag.

På årsmøtet i Agder Historielag var Else og Olav Ingebretsen utsendinger fra vårt historielag. Møtet ble avholdt på Evje 8. april.

Andreas Hansen har arbeidet med internettside/hjemmeside for Vennesla Historielag. Denne er nå på internet under adressen: www.venneslahistorielag.no

"Nytt fra historielaget" ble sendt ut i slutten av mai 2006

Medlemstallet er ca. 165

Det er avholdt 5 styremøter.

Litt om arrangementene:

Årsmøte 2006:

Det møtte 19 personer til årsmøtet som ble holdt på Venneslastua. Regnskap og årsberetning ble godkjent. Valgkomiteens forslag ble godkjent. John Terje Ruenes fra Libris Vennesla fortalte om nyere bøker.

Tur til Flekkerøy 27.april:

15 personer var med på turen. På museet så vi mange spennende og kjente gjenstander fra Flekkerøys historie i de siste 100 år.

Den kulturelle skolesekken 4-10. mai:

Skolemuseet var åpent hver dag for 1.klassingene i bygda. Jørdis fortalte om skolen i gamle dager. Deretter lekte vi gammeldagse leker på museumsvollen.

Olsok 29.juli.

Ca 130 personer var møtt fram til olsokfeiring i godt sommervær. Sturla Ertzeid kåserte om olsok-historie og legender. Det var salg av vafler og kaffe. Kvelden sluttet med bål ved fjordkanten

Tur til Honnemyr området 27.august.

Ca 35 personer deltok på turen i regnvær. Trygve Jortveit fortalte om gamle gravhauger og boplasser.

Kulturuka 16-20 oktober:

Hele uka var bygdemuseet åpent for skoleklasser. Tordis Gundersen, Emma Neset og Tore Robstad viste hvordan man laget garn og kniver i gamle dager. Jørdis Hodnemyr fortalte situasjoner fra gamle dager. Styremedlemmer var med og viste barna rundt på museet.

Bygdekveld 17.oktober:

Historielaget og Vennesla Frimerkeklubb var sammen om dette arrangementet på bygdemuseet. 25 personer møtte fram. Gunnar Helvig Hansen fortalte om gamle brevhus og postkontor i Vennesla. Frimerkeklubben hadde utstilling av gamle postkort.

Det ble ikke avholdt førjulsfest dette året.

På siste styremøtet før jul hadde vi invitert Åse og Olav Jortveit. Olav hadde skrevet siste del av dialektordlista til årsskriftet 2006. Jørdis takka Olav for godt og verdifullt arbeid gjennom mange år. Han fikk overrakt en fin juledekorasjon.

Vennesla 15. mars 2007

Inger Einstabland
sekretær

Hunsfos historielag

ÅRSBERETNING FOR 2006

Hunsfos Historielag avholdt sitt årsmøte for 2005 den 23/3- 2006. (Se referat datert 27/3-06.)

I henhold til valg på ovennevnte årsmøte, gjennomført etter gjeldende statutter, har Historielagets styre i 2006, bestått av:

For 2007

Øystein Lie	styreleder	gjenstår 1 år
Egil Lie	kasserer	gjenstår 1 år
Gunnar Hansen	sekretær	på valg
Kåre Nordhagen	styremedlem	på valg
Viggo Engebretsen	varamedlem	representant HF
Alf Hodnemyr	varamedlem	gjenstår 1 år (VHL)
John Leland	varamedlem	på valg

Revisor; Rolf Stokkeland (ikke styremedlem) på valg

Styret i Hunsfos Historielag har i 2006, hatt 4 ordinære styremøter. I tillegg har styret, i likhet med tidligere år, hatt en rekke uformelle drøftelser i tilknytning til Historielagets ukentlige arbeidsmøter.

Av saker som styret og andre medarbeidere har arbeidet med gjennom året, kan bl. a. nevnes:

Historielaget har gjennom året arbeidet iherdig med å skaffe bidragsyttere til finansiering av vårt bokprosjekt om "Pionerene ved Hunsfos Fabrikker". Responsen fra de forespurte har mildt sagt vært svært beskjeden, og langt fra tilstrekkelig til å kunne gi grønt lys for å kunne fortsette dette arbeidet. Den 4. mai -06 hadde vårt styre møte med adm.dir Yngvar Undall for å orienter ham om Historielagets virksomhet. Etter generell orientering og omvisning i våre

samlinger, ble det fremsatt ønske om økonomisk bidrag til vårt bokprosjekt. Til tross for positiv forståelse for det arbeidet Historielaget holder på med, mottok vi i brev av 4/7-06, avslag på vår anmodning om økonomisk støtte.

I løpet av den tiden vi har arbeidet med dette prosjektet, er det blitt lagt ned en god del nødvendig forarbeid og samlet betydelige mengder stoff. Dersom ikke den økonomiske del av dette prosjektet kan bringes i havn med det aller første, vil dette provosjektet bli avsluttet.

Arbeidet med å samle og sikre gjenstander/materiell av interesse for vår videre virksomhet, har fortsatt. En del malerier som har vært oppbevart i safen i "det hvite hus", er overført til Historielagets lokaler.

En rekke arkivskap fra tidligere legekontor, er også blitt flyttet over til sikker oppbevaring i Historielagets varetekt. Til den fysiske gjennomføring, fikk vi uvurderlig hjelp av 6-8 personer fra "Kontakten" som holder til på Hunsøya. Likelede ble det overflyttet en mengde innbundne tekniske tidsskrifter fra loftet i "det gule hus", til vårt arkiv.

Historielagets medarbeidere har i lengre tid drevet med sortering av vår meget omfattende fotosamling. Etter initiativ fra Alf Melling, er det nå nedsatt en egen gruppe til dette arbeidet. Gruppen består av Kåre Nordhagen, Gudmund Høiklev og Alf Melling.

Etter planen skal det arbeidet denne gruppen driver med, kunne danne grunnlaget for en eventuell utgivelse av en bok: "Hunsfos Fabrikker i bilder." Heller ikke dette prosjektet vil kunne bli realisert uten at det blir mulig å få til nødvendig finansieringshjelp.

For viderebehandling av denne fotosamlingen, vil det bli behov for anskaffelse av PC-utstyr med utvidet kapasitet i forhold til vårt nåværende utstyr.

For øvrig arbeider Historielaget med større eller mindre prosjekter som vi håper kan realiseres etter som kapasitet og økonomi gjør det mulig.

Våre faste ukentlige arbeidsmøter har fortsatt også i år. Det første møtet i vårsemesteret var torsdag 12. januar. Vårsemestert ble avsluttet torsdag 11. mai.

Etter sommerferien, startet vi opp igjen torsdag den 14. september. Vårt siste arbeidsmøte i høstsemesteret var torsdag 30. november.

I 2006 ble dette 17 arbeidsmøter i vårsemesteret og 12 i høstsemesteret, i alt 29 arbeidsmøter.

Våre 4 styremøter er avholdt i tilknytning til disse arbeidsmøtene.

Til tross for negativ økonomikk respons og mørke økonomiske utsikter for fremtiden, vil Historielaget fortsette arbeidet med å få til en eller annen form for utgivelse av mest mulig av det stoff som vi har fått samlet, i håp om at våre økonomiske problemer vil bli løst etter hvert.

Vennesla, 11. januar 2007

S T Y R E T

Øystein Lie

Kåre Nordhagen

Egil Lie

Gunnar Hansen

*VHL disponerer 2. etasje i dette huset rett ovenfor frikirka på Graslia. Her holder vi
åpent hver onsdag fra kl. 17.00 til kl. 19.00.*

Vennesla Historielag

Årsskrift 2007